

МАУП

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ІМ.КНЯЗЯ ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО

Кафедра: конституційного права, історії та теорії держави і права

Затверджую:

Директор навчального підрозділу

(підпис)

А. М. Кислий

(П.І.Б.)

“ _____ ” _____ 2019 р.

Схвалено на засіданні кафедри конституційного права, історії та теорії держави і права

(назва кафедри)

Протокол № 1 від 29.08. 2019 р.

Завідувач кафедри

(підпис)

А. М. Подоляка

(П. І. Б.)

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

« ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ »

Статус дисципліни: **обов'язкова дисципліна професійної підготовки**

Освітньо-професійна програма: **Право**

Для напрямку: **08 «Право»; 26 «Цивільна безпека»**

Спеціальність: **081«Право»; 262 «Правоохоронна діяльність»**

Спеціалізація: **Адміністративне, фінансове та інформаційне право, Безпека діяльності організацій та установ, Кримінальне та кримінально-виконавче право, Основи розшукової діяльності, Цивільне, господарське право та право інтелектуальної власності**

Форма навчання: **денна; Курс: 1 (бакалавр); Семестр: 1**

Обсяг в кредитах ЄКТС/ Всього годин **5/150** за навчальним планом від 30.01.2019 р.

- лекції (Л) **38**

- семінарські заняття (СЗ) **36**

- практичні заняття (ПЗ)

- індивідуально-консультативна робота (ІКР)

- самостійна робота студентів (СРС) **76**

Робоча програма навчальної дисципліни складена на основі програми навчальної дисципліни «Історія держави і права України» д.ф.н., професора кафедри П.М. Лісовського (перезатверджена на засіданні кафедри конституційного права, історії та теорії держави і права протокол № 1 від 29 серпня 2019 року).

Розробник (-и) робочої програми навчальної дисципліни: П.М. Лісовський

Київ 2019 р.

II. Мета вивчення навчальної дисципліни

Метою вивчення дисципліни є: надати майбутнім юристам знання про загальні закономірності і характерні особливості виникнення, функціонування, зміни різних типів та форм держави і права українського народу на всіх етапах його розвитку.

Місце «Історії держави і права України» в навчальному процесі визначається її значенням як:

а) суспільно-політичної науки (вивчає такі суспільно-політичні явища, як держава і право);

б) юридичної науки (вивчає правові аспекти суспільного життя);

в) історичної науки (вивчає державно-правові явища в їхньому історичному розвитку).

«Історія держави і права України» є фундаментальною навчальною дисципліною підготовки бакалаврів.

Вивчення «Історії держави і права України» тісно пов'язано із набуттям знань з суміжних навчальних дисциплін («Історія України», «Теорія держави і права», «Історія держави і права зарубіжних країн», «Історія вчень про державу й право», «Конституційне право України» та ін.).

Статус дисципліни: обов'язкова дисциплін загальної підготовки.

Місце навчальної дисципліни в структурно-логічній схемі освітньо-професійної програми підготовки фахівців за відповідним ступенем вищої освіти. Дисципліна «Історія держави і права України» належить до обов'язкової дисципліни загальної підготовки за ступенем вищої освіти «Бакалавр», для напряму: 08 «Право»; 26 «Цивільна безпека» спеціальності: 081«Право»; 262 «Правоохоронна діяльність» спеціалізації: Адміністративне, фінансове та інформаційне право, Безпека діяльності організацій та установ, Кримінальне та кримінально-виконавче право, Основи розшукової діяльності, Цивільне, господарське право та право інтелектуальної власності.

Компетентності та програмні результати навчання з дисципліни «Історія держави і права України»:

- прищеплення у студентів навичок самостійного опрацювання навчальної та наукової літератури в процесі підготовки до питань, що виносяться на семінарське заняття, а також в процесі самостійного написання рефератів;
- заохочення студентів до активної роботи по обговоренню питань з методики викладання;
- прищеплення їм навичок творчо мислити, самостійно формулювати, викладати та аргументувати свої думки;
- здатність до абстрактного, логічного та критичного мислення, аналізу і синтезу;
- здатність застосовувати знання в професійній діяльності у стандартних та окремих нестандартних ситуаціях;
- визначати вагомість та переконливість аргументів в оцінці заздалегідь невідомих умов та обставин;
- давати короткий висновок щодо окремих проблем з достатньою обґрунтованістю;
- оцінювати недоліки і переваги аргументів, аналізуючи відому проблему;
- прищеплення студентам інтересу до роботи з рекомендованою літературою, матеріалами судової практики;
- вироблення навичок практичного вирішення навчальних завдань та конкретних юридичних справ на основі засвоєних положень теоретичної науки;
- формування критичної самооцінки своєї діяльності, використовуючи потенційні інтелектуальні пізнавальні можливості;
- коригування самоорганізації процесу набуття знань для досягнення максимального результату самостійної пізнавальної діяльності.

III. Очікувані результати навчання

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:**

- предмет, завдання, періодизацію курсу «Історія держави і права України»;
- закономірності еволюції суспільного ладу на різних етапах розвитку української державності;

- закономірності та характерні особливості історичного розвитку систем органів державної влади, центрального й місцевого управління, суду, правоохоронних органів в Україні;
- джерела, кодифікація, еволюція галузей українського права на всіх етапах історичного розвитку;

уміти:

- пізнавати та пояснювати історію державно-правового розвитку України;
- використовувати історичний досвід українського державо- і правотворення в практичній діяльності;
- спираючись на принцип історизму, наукові методи пізнання, аналізувати джерела українського права;
- на основі історико-правових знань вдосконалювати національну свідомість, правову культуру, розуміти значення державно-правових інститутів у житті суспільства.

IV. Критерії оцінювання результатів навчання

Під час вивчення дисципліни застосовується поточний, модульний та підсумковий контроль.

Поточний контроль проводиться для оцінювання рівня навчальних досягнень під час семінарських, практичних занять та якості виконання індивідуальної і самостійної роботи та передбачає перевірку рівня засвоєння знань, умінь і навичок студентом з кожного окремого модуля навчальної дисципліни.

Поточний контроль – проведення семінарських занять, відпрацювання академічних заборгованостей.

Поточний контроль під час проведення семінарських занять передбачає перевірку рівня засвоєння знань, умінь і навичок студентом з кожного окремого навчального (змістового) модуля навчальної дисципліни та їх корекцію. Прозорість оцінювання рівня знань студентів забезпечується чіткими критеріями.

Модульний контроль – визначає якість виконаної студентом навчальної роботи з певного навчального (змістового) модуля та оцінюється за сукупними

підсумками поточної успішності, включаючи виконану індивідуальну, самостійну та модульну контрольну роботу.

Підсумковий контроль – виставляється як сума балів з усіх модулів навчальної дисципліни та обраховується, як правило, як середнє арифметичне складових модулів.

По закінченню вивчення навчальної дисципліни студент складає семестровий **залік**.

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 - 100	A	відмінно	Зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73		задовільно	
60-63	E		
35-59	PX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	P	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

V. Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування студентами результатів вивчення дисципліни «Історія держави та права України» є:

- усний виступ;
- виконання письмового завдання;
- тестування;
- есе, дайджест;
- реферат;
- складання словника основних термінів, що визначені програмою курсу;
- ведення опорного конспекту лекцій;

- письмова контрольна робота;
- інші види навчально-наукової роботи (участь у гуртках, наукових конференціях тощо);
- підсумкова модульна робота.

VI. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№	Курс 1 Семестр 2 Обсяг в кредитах ЄКТС/всього годин у семестрі 5/150	Кількість годин, з них:						Примітка
		Лекції (Л)	Семінар.зан.ан. (СЗ)	Практ., лаб.,зан.(ПЗ,ЛЗ)	Інд.контр.роб.об.(ІКР)	Сам.роб.студ.(СРС)	Форма контролю	
Змістовий модуль 1. Вступ до курсу. Початок державно-правового розвитку на теренах України.								
1.	Тема 1. ІДПУ як наука та навчальна дисципліна.	2	-			-	У, ПК	
2.	Тема 2. Державно-правовий розвиток України в часи античності.	2	2			6	У, ПК	
<i>Форма модульного контролю - тестування</i>								
Змістовий модуль 2. Давньоруська держава і право.								
3.	Тема 3. Ранньофеодальна держава Київська Русь (VII - перша пол. XIII ст.)	2	4			6	У, ПК	
4.	Тема 4. Галицько-Волинська держава та її право (XIII - друга пол. XIVст.)	2	2			8	У, ПК	
<i>Форма модульного контролю - тестування</i>								
Змістовий модуль 3. Україна у складі євразійських державних утворень								
5.	Тема 5. Литовсько-Руська держава та її право, Українські землі у складі Речі Посполитої.	4	4			8	У, ПК	
6.	Тема 6. Запорізька Січ, її військово-адміністративний устрій та право. Українська держава і право в роки Визвольної війни 1648-1654 рр.	4	4			8	У, ПК	
7.	Тема 7. Українська гетьманська держава і право (середина XVII-кінець XVIII ст.).	4	4			8	У, ПК	
<i>Форма модульного контролю - тестування</i>								
Змістовий модуль 4. Держава і право у XIX-поч. XX ст.								
8.	Тема 8. Суспільно-політичний устрій та право на українських землях у складі Російської імперії (XIX-початок XX ст.).	6	4			8	У, ПК	
<i>Форма модульного контролю - тестування</i>								
Змістовий модуль 5. Відродження української національної держави і права. Держава і право України радянського та пострадянського періодів.								
9.	Тема 9. Відродження української національної держави і права.	4	4			8	У, ПК	
10.	Тема 10. Радянська держава і право України.	4	4			8	У, ПК	
11.	Тема 11. Розбудова та розвиток сучасної української держави і права.	4	4			8	У, ПК	
<i>Форма модульного контролю - іспит</i>								
Всього:		38	36			76		
Разом		150						
Форми контролю: Усне опитування – У Тестування – Т Перевірка конспектів – ПК Перевірка завдань для самостійної роботи – СР Контрольні роботи – КР								

6.1. Плани лекцій

Змістовий модуль 1. Вступ до курсу. Початок державно-правового розвитку на теренах України

Тема 1. «Історія держави і права України» як наука та навчальна дисципліна

1. Історія держави і права України як наука та навчальна дисципліна.
2. Функції історії держави і права України.
3. Принципи та методи пізнання історико-правових явищ.
4. Періодизація навчального курсу.
5. Організація навчального процесу з історії держави і права України.

Література (27-36, 39-41, 43, 65)

Тема 2. Державно-правовий розвиток України в часи античності

1. Розклад первіснообщинного ладу і родоплемінної організації суспільства, становлення класового суспільства на території Північного Причорномор'я і Приазов'я.
2. Виникнення і розвиток Скіфської рабовласницької держави, її соціально-політичний устрій. Джерела та основні риси права Скіфського царства.
3. Суспільно-політичний устрій античних міст-держав.
4. Утворення Боспорської держави та процес перетворення його на царство.
5. Історичне значення стародавніх державних утворень Північного Причорномор'я і Приазов'я.

Література (7, 27-34, 39, 40, 51)

Змістовний модуль 2. Давньоруська держава і право.

Тема 3. Ранньофеодальна держава Київська Русь (VII - перша пол. XIII ст.)

1. Суспільно-політичний розвиток східних слов'ян від військово-демократичної організації племен до ранньофеодальної держави.
2. Союзи племен, міжплемінний військово-політичний союз антів "Антське царство" (кін. IV- поч. VII ст.).
3. Об'єднання союзів племен і створення союзу союзів слов'янських племен під назвою "Русь" (VII ст.).
4. Утворення ядра давньоруської державності – своєрідної федерації князівств "Руська земля"(VIII – IX ст.).
5. Етапи державно-правового розвитку Київської Русі. Суспільний лад. Державний лад. Центральні органи влади й управління: великий князь, боярська рада, князівські з'їзди (снеми), віче.
6. Реформи Володимира Великого.
7. Десяткова та двірсько-вотчинна системи управління територіями. Посадники, намісники, волостелі, тіуни, вірники та ін.
8. Система "кормління" посадових осіб.
9. Сільська територіальна община – верв. Церква.
10. Податкова система та військова організація. Система судових органів .

Література (17, 27-41, 47, 49, 65, 68, 75, 84)

Тема 4. Галицько-Волинська держава та її право (XIII - друга пол. XIVст.)

1. Особливості державно-правового розвитку українського народу в період політичної роздробленості.
2. Утворення та розквіт Галицько-Волинського князівства .
3. Суспільний лад.

4. Державний устрій.
5. Особливості правової системи.

Література (6, 26-41, 63, 64, 82)

Змістовий модуль 3. Україна у складі євроазійських державних утворень

Тема 5. Литовсько-Руська держава та її право, Українські землі у складі Речі Посполитої

1. Утворення Литовської держави.
2. Польсько-литовські унії.
3. Суспільний лад.
4. Державний устрій.
5. Судова система.
6. Джерела права.
7. Люблінська унія 1569 р. та створення Речі Посполитої.
8. Суспільний устрій Речі Посполитої.
9. Державний лад Речі Посполитої.
10. Судова система Речі Посполитої.

Література (12, 19, 26-41, 82)

Тема 6. Запорозька Січ, її військово-адміністративний устрій та право. Українська держава і право в роки Визвольної війни

1. Причини та умови виникнення українського козацтва.
2. Соціальний склад та правове становище січового козацтва.
3. Запорізька Січ як центр народного невдоволення, боротьби проти соціального, національного та релігійного гноблення.
4. Система органів військово-адміністративної влади.
5. Правова система Запорозької Січі. Джерела права.
6. Формування Української національної держави в ході Визвольної війни 1648-1654 рр. під проводом Б.Хмельницького.
7. Привілеї козацтва за королівськими грамотами, Білоцерківським договором (1651 р.), “Березневими статтями” 1654 р., царськими жалуваними грамотами.
8. Державний лад. Концепції національно-державного устрою (“козацького панства”, “князівства”, аристократично-республіканського правління).
9. Правова система.
10. Судовий процес в умовах війни за козацьким звичаєвим правом.

Література (12, 16, 20, 26-40, 79)

Тема 7. Українська гетьманська держава і право (середина XVII - кінець XVIII ст.)

1. Політико-правове становище Гетьманщини у складі Росії.
2. Гетьманські статті.
3. Суспільний устрій.
4. Органи влади й управління.
5. Правова система.
6. Кодифікація українського права.

Література (5, 8, 9, 18, 20, 26-42, 50, 57, 58, 67, 72, 83)

Змістовий модуль 4. Держава і право у XIX-поч. XX ст.

Тема 8. Суспільно-політичний устрій та право на українських землях у складі Російської імперії (XIX – початок XX ст.)

1. Криза феодально-кріпосницької системи Росії.
2. “Великі реформи” 60-80- х рр. та особливості їх проведення на Україні.
3. Суспільний лад.
4. Адміністративно-територіальний устрій, органи влади й управління на українських землях.
5. Судочинство в дореформений період.
6. Судова реформа 1864 р та особливості її проведення в Україні.
7. Джерела права.

Література (12, 26-41, 83, 92)

Змістовий модуль 5. Відродження української національної держави і права. Держава і право України радянського та пострадянського періодів.

Тема 9. Відродження української національної держави і права

1. Утворення Центральної Ради.
2. Правовий статус Центральної Ради, Малої Ради, Генерального секретаріату (Ради Народних Міністрів).
3. Законодавча діяльність Центральної Ради.
4. Історико-правова характеристика природи гетьманату П.Скоропадського.
5. Функції, склад та організація діяльності гетьманського уряду.
6. Реформування Генерального суду.
7. Засади створення правової системи.
8. Створення Директорії, організація повстання проти гетьманату, прихід до влади. Законодавча діяльність Директорії.
9. Розпад Австро-Угорської імперії.
10. Державний устрій. УНРада та її органи
11. “Тимчасовий Основний закон про державну самостійність українських земель бувшої Австро-Угорської монархії” від 13 листопада 1918 р.

Література (13, 25-41, 48, 61, 62, 69, 78, 85)

Тема 10. Радянська держава і право України

1. Становлення радянської влади в Україні.
2. Формування основ радянського права.
3. Зміни в державному статусі УСРР. Тоталітарно-репресивна система державного управління.
4. Перша кодифікація радянського права в Україні.
5. Конституційне та надзвичайне законодавство 30-х років.
6. Приєднання західноукраїнських земель до складу УРСР.
7. Перебудова органів влади й управління.
8. Окупаційний режим. Спроби національно-державного будівництва. Рух опору.
9. Зміни в законодавстві.
10. Держава і право УРСР у повоєнні роки та період десталінізації (1945 – перша пол. 1960 рр.). Реформування органів влади й управління.
11. Держава і право України в період «застою» (середина 1960 – середина 1980 рр.). Командно-адміністративна система державного управління. Уніфікація законодавства.
12. Державно-правовий розвиток України в період перебудови (1985 - 1991 рр.). Зміни у державному статусі Української РСР. Зміни в законодавстві

Література (3, 26-42)

Тема 11. Розбудова та розвиток сучасної української держави і права

1. Розбудова незалежної Української держави.

2. Конституційний процес.
3. Формування правової системи.

Література (1; 2; 4, 26-33, 39, 40; 42, 46)

6.2. Плани семінарських (практичних, лабораторних) занять

Змістовий модуль 1. Вступ до курсу. Початок державно-правового розвитку на теренах України

Тема 1. «Історія держави і права України» як наука та навчальна дисципліна

Історія держави і права України як наука та навчальна дисципліна: об'єкт дослідження та предмет вивчення. Мета та завдання курсу. Місце та значення історії держави і права України у системі юридичних, історичних наук. Її зв'язок із теорією держави і права, історією держави і права зарубіжних країн, історією вчень про державу і право, конституційним правом України, галузями українського права.

Функції історії держави і права України. Принципи та методи пізнання історико-правових явищ.

Періодизація навчального курсу. Історіографія, джерела історії держави і права України. Аналіз наукової та навчальної літератури. Критика фальсифікацій історії держави і права українського народу.

Організація навчального процесу з історії держави і права України.

Література (27-36, 39-41, 43, 65)

Тема 2. Державно-правовий розвиток України в часи античності

Розклад первіснообщинного ладу і родоплемінної організації суспільства, становлення класового суспільства на території Північного Причорномор'я і Приазов'я.

Виникнення і розвиток Скіфської рабовласницької держави, її соціально-політичний устрій. Джерела та основні риси права Скіфського царства.

Грецька колонізація Причорномор'я. Суспільно-політичний устрій античних міст-держав: Ольвія, Пантікапей, Тіра, Феодосія, Херсонес та ін. Принципова відмінність державного устрою античних полісів від Скіфії. Джерела та основні риси права античних полісів Північного Причорномор'я.

Умови утворення Боспорської держави та процес перетворення його на царство. Джерела та основні риси права Боспорської держави.

Історичне значення стародавніх державних утворень Північного Причорномор'я і Приазов'я

Література (7, 27-34, 39, 40, 51)

Змістовий модуль 2. Давньоруська держава і право

Тема 3. Ранньофеодальна держава Київська Русь (VII - перша пол. XIII ст.)

Розселення східних слов'ян на території України. Суспільно-політичний розвиток східних слов'ян від військово-демократичної організації племен до ранньофеодальної держави. Союзи племен, міжплемінний військово-політичний союз антів «Антське царство» (кін. IV- поч. VII ст.). Об'єднання союзів племен і створення союзу союзів слов'янських племен під назвою «Русь» (VII ст.). Утворення ядра давньоруської державності – своєрідної федерації князівств «Руська земля» (VIII – IX ст.). Об'єднання південного та північного ранньодержавних утворень у Давньоруську державу з центром у Києві. Внутрішні та зовнішні фактори консолідації слов'янських земель. Етапи державно-правового розвитку Київської Русі. Теорії походження Київської Русі, наукова неспроможність норманської теорії та політичної доктрини пантюркизму щодо походження державності у східних слов'ян.

Суспільний лад. Панівна верхівка суспільства: Великий князь, місцеві князі, бояри, вище духовенство. Великокнязівський домен, володіння місцевих князів, бояр, церковне землеволоніння. Правове становище вільного, напівзалежного та феодально залежного населення. Смерди, рядовичі,

закупи, холопи, челядь. Особливості правового становища ізгоїв. Відмінності у правовому становищі соціальних груп міського населення.

Державний лад. Центральні органи влади й управління: великий князь, боярська рада, князівські з'їзди (снєми), віче. Реформи Володимира Великого. Десяткова та двірсько-вотчинна системи управління територіями. Посадники, намісники, волостелі, тіуни, вірники та ін. Система "кормління" посадових осіб. Сільська територіальна община – верв. Церква. Податкова система та військова організація. Система судових органів .

Література (17, 27-41, 47, 49, 65, 68, 75, 84)

Тема 4. Галицько-Волинська держава та її право (XIII - друга пол. XI Vст.)

Особливості державно-правового розвитку українського народу в період політичної роздробленості. Утворення та розквіт Галицько-Волинського князівства як центра об'єднання земель південно-західної Русі. Значення Галицько-Волинської держави як спадкоємниці державно-правової традиції Київської Русі.

Суспільний лад. Князі. Бояри. Боярська аристократія – могутня економічна та політична основа феодалного класу Галичини. Служилі феодали. Духовенство. Соціальні особливості сільського населення. Вплив бурхливого розвитку міст на соціальний склад міського населення.

Державний устрій. Верховна влада князя та її обмежений характер. Дуумвірат на Галицько-Волинській землі. Боярська рада як орган впливу боярської олігархії. Князівські з'їзди (снєми). Віче. Прискорене переростання десяткової системи управління у двірсько-вотчинну. Двірський, канцлер, стольник, збройник, отроки, дитячі та ін. Місцеве управління. Посадники, волостелі, старости та ін. Судова система. Церква. Військо.

Особливості правової системи. Джерела права. Звичаєве право. Руська правда. Князівське законодавство: князівські грамоти, заповіти, статuti, договори тощо. Грамота князя Івана Ростиславовича 1134 р. "Рукописання (заповіт) князя Володимира Васильковича 1287 р. Статутна грамота князя Мстислава Даниловича 1289 р. Церковне законодавство. Магдебурзьке право на західноукраїнських землях.

Література (6, 26-41, 63, 64, 82)

Змістовий модуль 3. Україна у складі євразійських державних утворень

Тема 5. Литовсько-Руська держава та її право, Українські землі у складі Речі Посполитої

Утворення Литовської держави. Передумови та процес приєднання українських земель до Великого князівства Литовського; аналіз розбіжностей у наукових оцінках характеру цього приєднання. Ліквідація автономії українських земель та перетворення їх на воєводства у складі Великого князівства Литовського. Польсько-литовські унії: Кревська 1385 р., Городельська 1413 р., Люблінська 1569 р. Зміни у правовому статусі українських земель.

Суспільний лад. Князі, магнати, пани-бояри. Становлення шляхти та зростання її соціального статусу. Правове оформлення зрівняння шляхти у правах із магнатами. Постанова сейму 1552 р. про "вивід шляхти". "Устава на волоки" 1557 р. Духовенство. Зміни у правовому становищі міщанства. Селяни: особисто вільні, напіввільні, невільники. Подальша соціальна диференціація селянства ("тяглові", "службові", "селяни-ремісники, "чиншові") та особливості їхнього соціально-правового статусу.

Державний устрій. Великий князь. Удільні князі та їх перетворення у підданих Великого князя (привілей 1434 р.). Пани-рада, зростання її компетенції (привілей 1506 р.) Трансформація феодалних з'їздів у Вальний (загальний) сейм. Склад та компетенція Великого вального сейму. Центральне управління: маршалки (земський, двірський), канцлер, підканцлер, підскарбії (земський, двірський), гетьмани (земський, польний) та ін. Місцеве управління: намісники, воєводи, каштеляни, старости та ін.

Судова система. Великокнязівський суд. Провінційні суди. Феодалні (доменіальні) суди. Церковні суди. Копні (громадські) суди. Судова система за реформою 1564 р.: гродські (замкові), земські (шляхетські трибунали), підкоморські суди.

Джерела права. Звичаєве право. Руська Правда. Великокнязівські привілеї та їх класифікація (пожалувані, пільгові, охоронні, земські, обласні). Земські уставні грамоти. Міжнародні договори.

Судебник Казимира ІУ 1468 р. Литовські статuti 1529 р., 1566 р. Рецепція магдебурзького права. Церковне право. Норми державного права. Розвиток інститутів цивільного права. Правова регуляція феодальної земельної власності. Сервітутне право. Право зобов'язань. Спадкове право. Шлюбно-сімейне право. Поняття і види злочинів. Система покарань. Судовий процес. Елементи слідчого (інквізиційного) процесу. Судові докази.

Люблінська унія 1569 р. та створення Речі Посполитої. Наслідки Берестейської церковної унії. Польська експансія та її відбиток на соціальну й політичну еволюцію українського суспільства.

Суспільний устрій. Панівна верхівка українського суспільства як соціальна база колонізації українських земель. Магнати-латифундісти. Посилення політичної ролі та економіко-господарських функцій шляхти. Духовенство. Утиски православної церкви в умовах католицької експансії. Селяни: державні та приватновласницькі; особисто вільні, напіввільні та феодально залежні. Правове оформлення закріпачення українського селянства. Міське населення: міський патриціат, “поспільство” (бюргерство), міські низи (плебс). Українське козацтво.

Державний лад. Державний статус королівської влади за “Артикулами” Генріха Валуа 1572 р. Великий Вальний сейм: сенат і посольська ізба. Центральне управління. Король та вищі посадові особи (маршалки, канцлер, підскарбії, гетьмани та ін.). Система органів місцевого управління: воєводи, каштеляни, старости та ін. Воєводські і повітові сеймики. Елементи самоврядування в містах. Магістрат – адміністративний і судовий орган міського самоврядування. Міська рада та міська лава.

Судова система. Сеймовий та королівський суди. Коронний та Литовський трибунали. Система станово-шляхетських судів у повітах. Земські суди. Гродські суди (вищі й нижчі). Підкоморські суди. Роль замкових канцелярій у судовій системі повіту. Вотчинні (доменіальні суди). Поточні та виложені суди у самоврядних містах. Магістратські та ратушні суди. Церковні суди: духовні, доменіальні та монастирські.

Рецепція Річчю Посполитою правової системи Великого князівства Литовського, що ґрунтувалася на давньокиївському праві. Литовський статут 1588 р. Постанови сейму (конституції). Поширення на українські землі магдебурзького права. Джерела церковного права. Право власності. Правовий режим маєтків. Спадкове право. Зобов'язальне право. Правове регулювання шлюбно-сімейних відносин. Поняття і види злочинів. Система покарань. Судовий процес. Особливості застосування інквізиційного процесу на українських землях.

Література (12, 19, 26-41, 82)

Тема 6. Запорозька Січ, її військово-адміністративний устрій та право. Українська держава і право в роки Визвольної війни

Причини та умови виникнення українського козацтва. Соціальні джерела та засади формування Запорізької Січі. Соціальний склад та правове становище січового козацтва. Запорізька Січ як центр народного невдоволення, боротьби проти соціального, національного та релігійного гноблення. Адміністративно-територіальний поділ Січі: кіш, курені, паланки. Категорії населення Запорізької Січі.

Система органів військово-адміністративної влади. Військова (Загальна) рада. Кошовий отаман. Генеральна старшина (Військові начальники). Кошовий отаман. Військовий суддя. Військовий осавул. Військовий писар. Курінні отамани. Військові службовці: підписар, булавничий, хорунжий, бунчужний, довбиш, пушкар, канцеляристи та ін. Старшина похідна та паланкова. Суд та судочинство.

Правова система Запорозької Січі. Джерела права. Звичаєве козацьке право. Церковне право. Рішення військових рад, кошового отамана, старшини. Особливості застосування гетьманських універсалів, царських грамот, універсалів польських королів як джерел права на Запоріжжі. Характерні риси права. Поняття і види злочинів на Січі. Особливості судового процесу. Система покарань.

Формування Української національної держави в ході Визвольної війни 1648-1654 рр. під проводом Б.Хмельницького. Зборівський договір (1649 р.) – правове визнання української державності. Правовий статус України за Переяславсько-Московською угодою 1654 р.

Зміни в суспільному ладі. Зміцнення становища козацтва як окремого суспільного стану. Привілеї козацтву за королівськими грамотами, Білоцерківським договором (1651 р.), “Березневими

статтями” 1654 р., царськими жалуваними грамотами. Соціальне становище козацької старшини. Зміни в соціально-правовому становищі української шляхти. Розширення прав і привілеїв православного духовенства. Рядове козацтво. Ліквідація кріпосної залежності селянства. Соціально-правове становище державних та панських селян. Зміни у складі та правому стані населення міст.

Державний лад. Концепції національно-державного устрою (“козацького панства”, “князівства”, аристократично-республіканського правління). Форма української державності. Органи влади та управління. Військова Рада. Зростання ролі старшинських рад. Система управління. Гетьман як глава держави, верховний головнокомандувач, законодавець, верховний суддя. Генеральний уряд – вищий розпорядчий, виконавчий та судовий орган держави. Державні функції генеральної старшини. Адміністративно-територіальний поділ. Місцеве управління. Полкові та сотенні уряди. Судова система. Склад та юрисдикція Генерального, полкових та сотенних судів.

Правова система. Скасування та призупинення польсько-литовського законодавства, що закріплювало колоніальне становище України. Звичаєве козацьке право. Церковне право. Рішення Військової Ради. Гетьманське законодавство (універсали, грамоти, листи). Міжнародні договори. Магдебурзьке право. Адміністративні та судові прецеденти. Перехід від норм звичаєвого права до норм, створених державою. Правове регулювання перерозподілу власності. Злочин як порушення норм “давнього козацького права”. Військові та інші види злочинів. Посилення жорстокості покарань. Судовий процес в умовах війни за козацьким звичаєвим правом.

Література (12, 16, 20, 26-40, 79)

Тема 7. Українська гетьманська держава і право (середина XVII - кінець XVIII ст.)

Політико-правове становище Гетьманщини у складі Росії. Гетьманські статті: Переяславські 1659 р. Ю.Хмельницького; Московські 1665 р. І.Брюховецького; Глухівські 1669 р. Д.Многогрішного; Конотопські 1672 р. І.Самойловича; Коломацькі 1687 р. І.Мазепи; Решетилівські 1709 р. І.Скоропадського; “Рішучі пункти” 1728 р. Д.Апостола. Спроба І.Виговського змінити державний статус Гетьманщини (Гадяцький договір 1658 р.).

Суспільний устрій. Українські феодалі. “Знатне військово товариство”. Зростання старшинсько-шляхетського та монастирського землеволодіння. Зміцнення становища православного духовенства. Реєстрове козацтво та його занепад. Міщанство. Категорії селян та форми їх експлуатації. Обмеження права переходу селян. Остаточне закріпачення селянства за царським указом 1783 р.

Органи влади й управління. Загальновійськова рада. Рада генеральної старшини. Гетьман. Генеральна військова канцелярія. Полково-сотенна система територіального управління. Міське самоврядування. Судова система. Генеральний військовий суд, полкові, сотенні та громадські (сільські) суди. Судова реформа 1760-1763 рр. Земські, підкоморські та гродські (міські) суди. Органи самодержавного управління Гетьманщиною: Малоросійська колегія (1722-1727 рр.), Правління гетьманського уряду (1734- 1750 рр.), Малоросійська колегія (1764-1786 рр.). Ліквідація автономії України. Ліквідація Запорозької Січі (1775 р.).

Правова система. Джерела і розвиток права. Звичаєве козацьке право. Рішення Загальновійськової ради. Гетьманські статті як джерела права. “Пакти і Конституція прав і вольностей Війська Запорозького” 1710 р. Царське законодавство. Гетьманське законодавство: універсали, ордери, грамоти, листи, інструкції. Акти військової канцелярії. Церковне право. Часткова дія Литовських статутів та збірників магдебурзького права.

Кодифікація українського права. Процес короткий наказний, виданий при резиденції гетьманській 1734 р. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. Суд і розправа в правах малоросійських 1750 р. Книга Статут та інші права малоросійські 1764 р. Екстракт малоросійських прав 1767 р.

Риси права. Право власності. Різновиди феодального землеволодіння: вотчини і держання (рангові). Зобов’язальне право. Право успадкування. Шлюбно-сімейне право. Кримінальне право. Поняття і види злочинів. Мета і система покарань. Зміни у судовому процесі. Обвинувально-змагальний та слідчий (інквізиційний) види процесу.

Література (5, 8, 9, 18, 20, 26-42, 50, 57, 58, 67, 72, 83)

Змістовий модуль 4. Держава і право у XIX - поч. XX ст.

Тема 8. Суспільно-політичний устрій та право на українських землях у складі Російської імперії (XIX – початок XX ст.)

Криза феодально-кріпосницької системи Росії. “Великі реформи” 60-80- х рр. та особливості їх проведення на Україні. Революційна криза початку XX ст.

Суспільний лад. Зрівняння українського дворянства у правах із російським (Укази 1801, 1835 рр.). Протекціонізм царизму щодо дворянства. Духовенство. Виникнення буржуазії та зміцнення її соціально-правового становища. Диференціація буржуазного класу. Селянство. Реформа 1837-1841 рр. Інвентарна реформа 1847-1848 рр. Зміни в соціально-правовому становищі селян у наслідок реформи 1861 р. Аграрна реформа П.Столипіна. Міське населення . Почесні громадяни. Гільдійське купецтво. Міщани. Ремісники. Фабрично-заводські робітники.

Адміністративно-територіальний устрій, органи влади й управління на українських землях. Перетворення намісництв у губернії. Генерал-губернаторства. Центральне управління. Губернські правління. Повітовий, волосний, міський апарат управління. Дворянські зібрання. Земська реформа 1864 р. та особливості її проведення в Україні. Міська реформа 1870 р. Сільське й волосне самоврядування за реформою 1861 р. Мирові посередники. Поліцейська реформа 1862 р. Військова, освітня, фінансова та інші реформи 60-80 рр. Контрреформи 80-90 рр. Державна Дума та представництво в ній України.

Судочинство в дореформений період. Судова реформа 1864 р та особливості її проведення в Україні. Мирові юстиція. Окружні суди. Судочинство за участю присяжних засідателів. Судові палати. Присяжні повірені та приватні повірені. Прокуратура.

Джерела права. Кодифікація права України. Звод місцевих законів губерній і областей, приєднаних від Польщі (А. Повстанський). Зібрання малоросійських прав 1807 р. Звід законів західних губерній (І. Данилович). Поширення на Україну в 1840-1842 рр. загальноімперського законодавства. Повне зібрання законів Російської імперії 1830. Звід законів Російської імперії 1832 р. Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. (нові редакції 1866 р., 1885 р.) Судові статuti 1864 р. Військовий статут про покарання 1867 р. Військово-морський статут 1886 р. Кримінальне уложення 1903 р. Надзвичайне законодавство 1905-1906 рр. та періоду війни. Виникнення галузевого законодавства. Цивільне право. Адміністративне право. Шлюбно-сімейне право. Кримінальне право. Зміни в цивільно-процесуальному й кримінально-процесуальному законодавстві.

Література (12, 26-41, 83, 92)

Змістовний модуль 5. Відродження української національної держави і права. Держава і право України радянського та пострадянського періодів.

Тема 9. Відродження української національної держави і права

Зміни у суспільно-політичному устрої у наслідок Лютневої буржуазно-демократичної революції у Росії. Утворення Центральної Ради. Всеукраїнський національний конгрес (6-8 квітня 1917 р.). Підтримка Центральної Ради з боку всеукраїнських військового, селянського, робітничого з'їздів та розширення її складу. Перший Універсал Центральної Ради. Створення Генерального Секретаріату. Другий Універсал Центральної Ради. Встановлення більшовистської влади в Петрограді. Третій Універсал Центральної Ради. Проголошення УНР як автономії у складі Російської Федерації. Четвертий Універсал Центральної Ради. Проголошення самостійності і незалежності УНР. Україна в умовах австро-німецької окупації.

Правовий статус Центральної Ради, Малої Ради, Генерального секретаріату (Ради Народних Міністрів). Діяльність Центральної Ради по створенню органів місцевої влади і місцевого самоврядування. Реформування судочинства. Виникнення “надзвичайного правосуддя”. Самосуди. Створення прокуратурії. Зовнішньополітична діяльність. Військове будівництво.

Законодавча діяльність Центральної Ради. Закони “Про порядок видання законів” від 25 листопада 1917 р., “Про випуск державних кредитових білетів УНР” від 6 січня 1918 р., “Про національно-персональну автономію” від 6 січня 1918 р., “Про громадянство УНР” від 2 березня 1918 р. , Земельний закон від 18 січня 1918 р. та ін. Конституція УНР, її зміст та значення.

Проголошення П.Скоропадського на з'їзді українських хліборобів 29 квітня 1918 р. Гетьманом України. Проголошення Української держави. Історико-правова характеристика природи гетьманату П.Скоропадського. Грамота до всього українського народу та Закони про тимчасовий державний устрій України від 29 квітня 1918 р.: зміст і значення. Функції, склад та організація діяльності гетьманського уряду – Ради Міністрів. Розвиток інституту державної служби. Зовнішньополітична діяльність. Місцеве управління. Губернські і повітові старости. Протистояння місцевої адміністрації та органів місцевого самоврядування. Виділення заможного селянства в окрему соціальну категорію – козацтво.

Реформування Генерального суду за Законом від 2 червня 1918 р. Відновлення судових палат, окружних судів, мирової юстиції за Законом від 8 липня 1918 р., постановами Ради Міністрів від 14 та 21 липня 1918 р. Зростання значення військових судів (Закон від 21 червня 1918 р.). Правоохоронні органи. Організація української прокуратури. Поновлення діяльності адвокатури. Створення нотаріату. Функції Державної варті. Військове будівництво.

Засади створення правової системи. Скасування та вибіркоче застосування правових актів із законодавчої спадщини. Характеристика гетьманського законодавства. Захист права приватної власності. Законодавче забезпечення культури й освіти. Законодавче забезпечення військового будівництва. Посилення каральної спрямованості законодавства.

Створення Директорії, організація повстання проти гетьманату, прихід до влади. Декларація від 26 грудня 1918 р. Створення уряду. Акт злуки УНР та ЗУНР. Трудовий конгрес. Формування органів влади й управління. Оголошення війни Радянській Росії. Внутрішня та зовнішня політика Директорії. Урядові кризи: причини й наслідки. Одноосібне керівництво УНР С.Петлюрою. Варшавський договір (21 квітня 1920 р.). Державно-правовий статус Директорії за ухваленим Трудовим конгресом Законом про форму владу в Україні. Рада Народних Міністрів. Тенденція переходу до президентсько-парламентської республіки: Закони від 12 листопада 1920 р. “Про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці” та “Про Державну Народну Раду Української Народної Республіки”. Місцеве управління. Губернські, повітові та волосні комісаріати та їх повноваження за Інструкцією Міністерства внутрішніх справ від 24 червня 1919 р. “Про тимчасову організацію влади на місцях”. Судові установи. “Найвищий суд”. Закон від 19 лютого 1919 р. “Про вибори і призначення мирових суддів”. Військово-польові суди та надзвичайні військові суди: склад, юрисдикція та процедура.

Законодавча діяльність Директорії. Закон від 14 лютого 1919 р. “Про порядок внесення і затвердження законів в Українській республіці”. Скасування права власності на землю за Законом від 8 січня 1919 р. “Про землю в УНР”. Використання дореволюційного законодавства у цивільно-правовій та кримінально-правовій сферах. Закон від 28 лютого 1919 р. “Про відновлення гарантій недоторканості особи на території УНР” та факти беззаконня і репресій Директорії. Проект нової Конституції України.

Розпад Австро-Угорської імперії. Маніфест 16 жовтня 1918 р. про перетворення Австро-Угорщини на багатонаціональну федеративну державу. Створення Української Національної Ради. Звернення УНРади від 1 листопада 1918 р. “До населення міста Львова” та “Український народе!”. Проголошення ЗУНР. Передвступний договір (14 грудня 1918 р.) та Акт злуки ЗУНР і УНР (22 січня 1919 р.). Захоплення Буковини Румунією. Захоплення Закарпаття Угорщиною, а пізніше - Чехословаччиною. Польсько-українська війна. Припинення чинності Закону щодо об'єднання ЗУНР і УНР. Причини падіння ЗУНР.

Державний устрій. УНРада та її органи: Президія, Виділ, Президент. Державний Секретаріат: склад і повноваження. Закон про передання всієї повноти військової і цивільної влади Диктаторові Є.Петрушевичу. Утворення Колегії головноуповноважених та Військової канцелярії. Місцеві органи влади та управління: повітові, громадські, міські комісари та ради. Реформування судової системи. Цивільно-правова спеціалізація окружних і повітових судів. Утворення трибуналів для розгляду кримінальних справ. Окремі судові сенати другої та третьої інстанції. Правоохоронні органи: “народна міліція” та жандармерія. Адвокатура. Державна прокуратура. Нотаріат. Військова юстиція. Створення Української галицької армії. Зовнішньополітична діяльність.

“Тимчасовий Основний закон про державну самостійність українських земель бувшої Австро-Угорської монархії” від 13 листопада 1918 р. Закони “Про адміністрацію Західноукраїнської Народної Республіки” (16 листопада 1918 р.), “Про тимчасову організацію судів і судової влади” (21

листопада 1918 р.), “Про державну мову” (15 лютого 1919 р.), “Про право громадянства Західної області УНР і правовий статус чужоземців” (8 квітня 1919 р.). Закон про земельну реформу (14 квітня 1919 р.) та зволікання з його реалізацією. Застосування австрійського законодавства у галузях цивільного, кримінального й поцесуального права.

Література (13, 25-41, 48, 61, 62, 69, 78, 85)

Тема 10. Радянська держава і право України

Виникнення Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів як органів керівництва революційним рухом. Спроби більшовиків легітимно усунути Центральну Раду. I Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих та солдатських депутатів. Проголошення України республікою Рад (12 грудня 1917 р.). Обрання Центрального Виконавчого Комітету (ЦВК). Утворення радянського уряду України - Народного Секретаріату. Місцеві Ради. II Всеукраїнський з'їзд Рад (березень 1918 р.) та його рішення. Надзвичайні органи радянської влади: Повстанбюро, Центральний військово-революційний комітет (ЦВРК), революційні та військово-революційні комітети. Створення Тимчасового робітничо-селянського уряду України (28 листопада 1918 р.). Декрет уряду “Про організацію влади на місцях”. Перейменування уряду у Раду Народних Комісарів (29 січня 1919 р.). Вибори до місцевих рад. III Всеукраїнський з'їзд Рад (березень 1919 р.).

Створення Ради оборони УСРР, місцевих комітетів оборони, Всеукраїнського революційного комітету та ревкомів на місцях. “Комбіді” – надзвичайні органи влади на селі. Відновлення ВУЦВК та Раднаркому (лютий 1920 р.). Вибори до місцевих рад (лютий-квітень 1920 р.). IV Всеукраїнський з'їзд Рад. Створення та функції “комнезамів”.

Розвиток зв'язків УСРР із РСФРР та іншими радянськими республіками. Органи управління народним господарством. Трудові армії. Управління націоналізованими промисловими підприємствами протягом періоду воєнного комунізму за Положенням від 3 червня 1918 р.

Спроби місцевих рад створити власні суди. Постанова Народного Секретаріату від 4 січня 1918 р. “Про введення Народного суду”. Декрет про суд Раднаркому УСРР від 19 лютого 1919 р. Положення про революційні трибунали від 23 січня 1918 р. Тимчасове положення про народні суди та революційні трибунали від 20 лютого 1919 р. Положення Раднаркому про народний суд від 26 жовтня 1920. Інструкція Наркомюсту від 3 червня 1919 р. “Про судочинство”. Всеукраїнська надзвичайна комісія для боротьби з контрреволюцією. Позасудові репресії. Створення радянської міліції.

Становлення радянського права. Конституція УСРР 1919 р. Поширення на територію України декретів і розпоряджень робітничо-селянського уряду РСФРР. Декрети про націоналізацію підприємств, банків. Застосування адміністративно-правових актів в управлінні державною власністю. Закон про землю від 5 лютого 1920 р. Хлібна і продовольча розкладка. Декрети від 20 лютого 1920 р. про громадянський шлюб та свободу розлучень. Риси трудового права. Риси кримінально - та цивільно-процесуального права.

Перехід до нової економічної політики. Постанова ВУЦВК від 27 березня 1921 р. “Про заміну продовольчої розкладки натуральним податком”. Договірні відносини між УСРР та РСФРР. Утворення Союзу РСР.

Державно-правове положення України за договором про утворення СРСР (грудень 1922 р.) та Конституцією СРСР (1924 р.). Перебудова державного апарату УСРР у зв'язку з утворенням СРСР. Всеукраїнський з'їзд Рад як верховний орган державної влади УСРР. Державний статус ВУЦВК за Положенням про ВУЦВК від 12 жовтня 1924 р. Компетенція Президії ВУЦВК. Склад та повноваження уряду за Положенням про Раднарком УСРР від 12 жовтня 1924 р. Зміни в системі органів галузевого управління (загальносоюзні, об'єднані та республіканські наркомати). Загальне положення про народні комісаріати УСРР. від 12 жовтня 1924 р. Українізація державного і господарського апарату.

Адміністративно-територіальна реформа. Проголошення Молдавської АСРР у складі УСРР. Введення триступеневої (округ – район – сільрада) системи управління. Положення про місцеві (окружні, районні) з'їзди Рад і виконкоми; сільські, міські і селищні Ради. Національні адміністративно-територіальні одиниці. Перетворення комнезамів на добровільні громадські організації.

Судова система за Положеннями про судоустрій 1922, 1925, 1929 рр. Порядок утворення, склад та юрисдикція народних судів, окружних судів, Головного суду АМСРР, Верховного Суду УСРР. Дисциплінарні суди. Громадські суди, примиренські камери. Прокуратура: структура та функції. Адвокатура. Структура, функції та посилення репресивно-каральної спрямованості ОДПУ, ДПК при РНК УСРР.

Кодифікація законодавства. Посилення ролі загальносоюзного законодавчого регулювання. Зміни й доповнення до Конституції УСРР у 1925 р. Конституція УСРР 1929 р. Позбавлення та обмеження виборчих прав. Риси цивільно-правового регулювання. Цивільний кодекс 1922 р. Регуляція права власності. Договірне право. Риси шлюбно-сімейного права. Кодекс законів про родину, опіку, шлюб та про акти громадського стану 1926 р. Земельний кодекс 1922 р. та зміни до нього 1927, 1928 рр. Закон про ліси 1923 р. Кодекс законів про працю 1922 р. Кодекс законів про народну освіту 1922 р. Адміністративний кодекс 1927 р. Кримінальний кодекс 1922 р. Тенденція посилення відповідальності. Кримінальний кодекс 1927 р. Демократизація кримінального процесу за кримінально-процесуальним кодексом 1922 р. Посилення силового тиску держави за кримінально-процесуальним кодексом 1927 р. Цивільні процесуальні кодекси 1924 і 1929 рр. Виправно-трудоий кодекс 1925 р.

Деформація державно-політичної системи. Посилення партійно-апаратної диктатури в усіх галузях державного, господарського і соціально-культурного будівництва. Ліквідація правових основ багатокладної економіки.

Зміни в органах центральної влади за Конституцією УРСР 1937 р. Верховна Рада, її Президія. Раднарком УРСР. Посилення ролі загальносоюзних органів управління. Зрощування партійного й адміністративного апарату. Перебудова місцевих органів влади. Посилення ролі сільських рад і комнезамів у період колективізації. Адміністративно-територіальна реформа (центр – область – район). Реорганізація районних та міських рад. Посилення ролі виконавчих структур у місцевих радах.

Народні суди – основна ланка судової системи. Підвищення ролі обласних судів за постановою ВУЦВК і Раднаркому УСРР від 20 червня 1934 р. Верховний Суд УСРР. Створення загальносоюзної централізованої системи прокурорських органів. Ліквідація (1930 р.) НКВС УСРР та утворення (1934 р.) загальносоюзного НКВС. Заміна судового розгляду кримінальних справ адміністративними рішеннями. “Особлива нарада” НКВС, “трійки” та “двійки” на місцях. Застосування незаконних методів слідства, проведення масових репресій.

Тенденції розвитку правової системи. Перевага загальносоюзного законодавства над республіканським. Джерела права. Конституція УРСР 1937 р. Особливості цивільно-правового регулювання. Придушення приватногосподарської діяльності. Зміни у трудовому законодавстві. Репресивно-правове забезпечення насильницької колективізації. Правове регулювання діяльності колгоспів. Посилення кримінальної репресії. Зміни й доповнення до Кримінального кодексу УРСР на підставі загальносоюзних законів і постанов (“Про охорону майна державних підприємств колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності” від 7 серпня 1932 р., “Про кримінальну відповідальність за зраду Батьківщині” від 8 червня 1934 р. та ін.). Зміни в кримінально-процесуальному законодавстві. Надзвичайний порядок судочинства у справах про терористичні акти, контрреволюційне шкідництво й диверсії за постановою ЦВК СРСР від 1 грудня 1934 р.

Радянсько-німецький пакт про ненапад та таємний протокол Молотова – Ріббентропа (23 серпня 1939 р.) про розподіл сфер впливу в Європі. Введення радянських військ у Західну Волинь та Східну Галичину. Народні збори Західної України та їх акти. Закони Верховної Ради СРСР (1 листопада 1939 р.) та Верховної Ради УРСР (15 листопада 1939 р.) про прийняття Західної України до складу УРСР. Нота уряду СРСР від 28 червня 1940 р. та введення радянських військ у Північну Буковину та Бессарабію. Закон Верховної Ради СРСР (2 серпня 1940 р.) про включення Північної Буковини та Хотинського, Акерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії до складу УРСР. Новий адміністративно-територіальний поділ, державне будівництво та масові репресії у західних областях УРСР.

Напад фашистської Німеччини на СРСР. Перебудова державного механізму на початку війни. Надзвичайні органи влади та управління. ДКО. Ставка Верховного головнокомандування. Правовий режим воєнного стану і стану облоги. Діяльність місцевих органів влади й управління в

період війни. Реорганізація органів суду і прокуратури. Розширення юрисдикції військових трибуналів. Об'єднання наркоматів внутрішніх справ та державної безпеки, розширення їх повноважень та репресивно-каральної спрямованості.

Встановлення окупаційного режиму та розчленування загарбниками території України. Спроби відродження української національної державності. Антифашистське підпілля та партизанський рух на Україні.

Відновлення радянської влади в Україні. Розширення прав республіки у сферах міжнародних відносин та оборони.

Особливості правової системи УРСР в умовах війни. Зміни у цивільно-правовій регуляції відносин власності, спадкування, житлокористування. Правове забезпечення зміцнення сім'ї, охорони материнства, дитинства. Правовий режим трудових мобілізацій та трудових повинностей. Збільшення робочого часу. Працевлаштування та побутове забезпечення інвалідів війни. Колгоспне законодавство воєнного часу. Зміни у кримінальному праві. Відповідальність воєнних злочинців. Особливості процесуального права воєнного часу.

Повоєнний сталінський режим. Відбудова народного господарства. Членство України в ООН та розширення міжнародних зв'язків. Ліквідація надзвичайних органів влади й управління. Відновлення конституційних органів влади. Вибори у Верховну Раду України та місцеві органи влади й управління. Десталінізація. Спроби удосконалити управління народним господарством. Раднаргоспи. Правові засади входження Кримської області до складу УРСР. Розширення компетенції республіканських органів управління. Реорганізація суду. Закон про судоустрій УРСР 1960 р. Інститут народних засадателів. Товариські суди. Перебудова правоохоронних органів. Положення про прокурорський нагляд в СРСР від 24 травня 1955 р. КДБ при Раді Міністрів СРСР та його органи на Україні. Реорганізація органів внутрішніх справ. Народні дружини.

Повоєнні зміни у законодавстві. Початок кодифікації загальносоюзного та республіканського законодавства. Основи законодавства Союзу РСР та союзних республік в ієрархії норм радянського права. Зміни у цивільно-правовому регулюванні. Цивільний кодекс УРСР 1963 р. Усунення обмежень воєнної доби у трудовому праві. Новий порядок вирішення трудових спорів. Закон про державні пенсії 1956 р. Правове регулювання колгоспного будівництва. Обмеження розвитку індивідуального господарства. Зміни у кримінальному праві. Нові склади державних злочинів. Розширення демократичних засад кримінального права. Кримінальний кодекс УРСР 1960 р. Скасування особливого процесуального порядку провадження слідства і судового розгляду. Процес реабілітації невинно засуджених у ході масових репресій. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1960 р., Цивільно-процесуальний кодекс УРСР 1963 р.

Авторитарна командно-адміністративна система управління та її вплив на суспільно-політичне життя. Конституція СРСР 1977 р. та Конституція УРСР 1978 р. Правові основи та діяльність вищих органів влади та управління: Верховна Рада УРСР, її Президія, Рада Міністрів УРСР. Закон від 19 грудня 1978 р. "Про Раду Міністрів Української РСР". Місцеві органи влади. Зміни й доповнення у законодавстві, яке регулювало організацію й діяльність місцевих рад.

Судова система УРСР. Закони 1981 р. про судоустрій УРСР, про вибори районних (міських) народних суддів УРСР, про порядок відкликання народних суддів і народних засадателів районних (міських) народних суддів УРСР. Реорганізація органів державного арбітражу. Закон СРСР від 30 листопада 1979 р. "Про державний арбітраж СРСР". Закон СРСР від 30 листопада 1979 р. "Про прокуратуру СРСР". Удосконалення організації та діяльності органів внутрішніх справ. Закон СРСР від 30 листопада 1979 р. "Про адвокатуру СРСР". Положення про адвокатуру УРСР від 1 жовтня 1980 р. Нотаріат.

Принципи пріоритету державного над особистістю, переважання централістських настанов у законотворчості. Продовження кодифікації законодавства на союзному та республіканському рівнях. Видання Зводу законів СРСР і зводів законів союзних республік. Підготовка і видання Зводу законів УРСР. Розвиток адміністративного законодавства. Кодекс УРСР про адміністративні правопорушення 1984 р. Цивільне і господарське законодавство. Житловий кодекс УРСР 1983 р. Кодекс про шлюб та сім'ю УРСР 1969 р. Кодекс законів про працю УРСР 1971 р. Зміст права на працю за Конституцією УРСР 1978 р. Природноресурсове законодавство. Земельний кодекс УРСР 1970 р. Водний кодекс УРСР 1972 р. Законодавство СРСР про надра, лісове господарство, про охорону атмосферного повітря, про охорону та використання тваринного світу. Зміни у

кримінальному законодавстві. Виправно-трудоий кодекс УРСР 1970 р. Процесуальне законодавство. Положення про попереднє взяття під варту 1969 р. Розширення участі захисника у кримінальному процесі. Принципи процесуального права за Конституцією УРСР 1978 р.

Причини змін у внутрішній та зовнішній політиці СРСР. Реформування політичної системи. Демократизація суспільно-політичного життя. З'їзди народних депутатів СРСР. Зміни й доповнення Конституції СРСР у зв'язку з удосконаленням системи державного управління.

Зміни в статусі УРСР як союзної республіки. Закон СРСР від 26 квітня 1990 р. "Про розмежування повноважень між Союзом РСР і суб'єктами федерації". Закон УРСР "Про зміни й доповнення Конституції (Основного закону) УРСР" від 27 жовтня 1989 р. Демократизація виборчої системи. Діяльність Верховної Ради УРСР (1990 р.) у парламентському режимі. Декларація про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. Закон УРСР від 3 серпня 1990 р. "Про економічну самостійність Української РСР". Закон "Про зміни й доповнення Конституції (Основного закону) УРСР" від 24 жовтня 1990 р. Розмежування повноважень між представницькими, виконавчими та судовими органами. Зміни в структурі вищої виконавчої влади. Запровадження поста Президента Української РСР. Створення Кримської Автономної республіки. Закон від 7 грудня 1990 р. "Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування". Зміни в судовій системі. Референдум 17 березня 1991 р. "Новоогарьовський процес". ДКНС.

Правове забезпечення переходу економіки на ринкові відносини. Закони УРСР від 7 лютого 1991 р. "Про власність", від 27 березня 1991 р. "Про підприємства в Україні". Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про землю від 1990 р. Реформування трудового законодавства. Зміни в інституті трудового договору. Спроби реформування законодавства, яке регулювало соціально-культурну сферу. Закони УРСР від 28 жовтня 1989 р. "Про мови в Українській РСР", від 5 листопада 1991 р. "Про пенсійне забезпечення". Зміни й доповнення у кримінальному законодавстві. Декларація Верховної Ради СРСР від 14 листопада 1989 р. "Про визнання незаконними і злочинними репресивних актів проти народів, яких було піддано насильственному переселенню, і забезпечення їхніх прав". Закон УРСР від 17 квітня 1991 р. "Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні". Процесуальне законодавство. Закон СРСР від 30 червня 1987 р. "Про порядок оскарження в суд неправомірних дій службових осіб, які обмежують права громадян".

Література (3, 26-42)

Тема 11. Розбудова та розвиток сучасної української держави і права

Акт проголошення Верховною Радою незалежності України від 24 серпня 1991 р. Закон від 12 вересня 1991 р. "Про правонаступництво України". Всеукраїнський референдум від 1 грудня 1991 р. щодо підтвердження Акта проголошення незалежності. Всенародні вибори Президента України. Введення нової державної символіки. Заснування СНД. Вхідження до світового співтовариства. Розбудова Збройних Сил України.

Президент України. Верховна Рада України. Розширення повноважень Кабінету Міністрів України. Адміністративна реформа. Місцеві державні адміністрації. Місцеве самоврядування. Реформування судової системи. Конституційний Суд. Система правоохоронних органів. Прокуратура. Міліція. Служба безпеки України. Адвокатура. Нотаріат.

Конституційне право і процес. Закони "Про громадянство України" від 8 жовтня 1991 р., "Про національні меншини в Україні" від 25 червня 1992 р., "Про об'єднання громадян" від 16 червня 1992 р. та ін. Конституційний Договір між Президентом України та Верховною Радою України про основи організації і функціонування державної влади та місцевого самоврядування. Конституція України 1996 р., її зміст і значення. «Помаранчева революція». Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р.

Зміни в адміністративному праві. Зміни в цивільному праві. Цивільний кодекс 2003 р. Господарський кодекс 2003 р. Зміни в трудовому законодавстві. Аграрне законодавство. Земельний кодекс 2001 р. Сімейний кодекс 2002 р. Зміни в житловому праві. Кримінальний кодекс 2001 р. Цивільний процесуальний кодекс України 2004 р. Зміни в кримінально-процесуальному праві. Кодекс адміністративного судочинства України 2005 р. Кримінально-виконавчий кодекс 2003 р.

Література (1; 2; 4, 26-33, 39, 40; 42, 46)

6.3. Завдання для самостійної роботи здобувачів вищої освіти

Змістовий модуль I. Вступ до курсу. Початок державно-правового розвитку на теренах України.

Тема 2. Державно-правовий розвиток України в часи античності.

Завдання для організації самостійної роботи:

Питання для самостійної роботи:

1. Назвіть та розкрийте основні джерела права Скіфії. Які відносини врегульовували норми скіфського права? Охарактеризуйте процес розвитку правового регулювання у скіфів відносин власності, виконання зобов'язань, сплати данини. Розкрийте засади розвитку родинного та спадкового права. Охарактеризуйте стан розвитку кримінального права. Які види злочинів можна виокремити та які покарання застосовувалися у скіфів. Випишіть у зошит окремо риси кримінального права скіфів, які носили характер приватної розправи та риси, що набували публічно-правового значення.

2. Пригадайте причини грецької колонізації Північного Причорномор'я. Розкрийте процес заснування, соціально-економічного та культурного розвитку античних полісів на території сучасної України та встановіть характер їхніх зв'язків із метрополією. З'ясуйте причини занепаду античних міст-держав Північного Причорномор'я.

3. Поясніть причини соціально-класового розшарування суспільства полісів Північного Причорномор'я та охарактеризуйте правове становище суспільних верств міст-держав.

4. Дайте загальну характеристику державного ладу античних полісів Північного Причорномор'я. З'ясуйте, в чому полягає принципова відмінність їхнього державного устрою від Скіфії? Розкрийте порядок формування та повноваження органів влади й управління, посадових осіб, порядок створення та юрисдикцію судових органів міст-держав.

5. Розкрийте основні засади та охарактеризуйте джерельну базу правової системи полісів Північного Причорномор'я. Дайте власне пояснення, які фактори спричинили значний розвиток правової регламентації соціально-економічних відносин та суспільно-політичного життя в полісах Причорномор'я.

6. Назвіть та охарактеризуйте джерела боспорського права. Які інтереси воно захищало? Розкрийте характерні риси правового регулювання відносин власності, спадкування, родинних відносин. Поясніть, які фактори стимулювали розвиток зобов'язального права, договірних відносин та охарактеризуйте правове регулювання зобов'язальних відносин. Розкрийте характерні риси кримінального права. Охарактеризуйте основні види злочинів та систему покарань. З'ясуйте, як здійснювалося судочинство в Боспорській державі.

Методичні вказівки:

У першому тисячолітті до нашої ери людство на території України розвивалося дуже нерівномірно. Тут сходилися різні племена й народи. Тому й перші державні утворення, що виникли на українських землях, формувалися в різні часи по-різному. Так, скіфська держава характеризувалася неподільною єдністю влади та її ж верховною власністю на землю, природні та людські ресурси.

На вузькій смузі Чорноморського узбережжя греки-колоністи розвинули полісну цивілізацію, яка поєднувала державну владу й приватну власність, що сприяло демократії вільних громадян. Виникали й розвивалися економічні та політичні зв'язки між Скіфською державою, грецькими містами-державами, Боспорським царством і землеробами українського Полісся та Лісостепу. Скіфи-орачі, яких вважають пращурами сучасних українців, становили значну частину населення Скіфської держави. Передові для тих часів грецькі й римські політичні та правові інститути, соціально-економічні й культурні надбання впливали на розвиток ранньослов'янського населення Середнього Подніпров'я.

Вивчаючи тему, варто проаналізувати та зробити висновки про роль дослов'янських державних утворень на території України у національному державо- і правотворенні.

Реферати:

1. Формування, розвиток та причини занепаду міст-держав Північного Причорномор'я та Приазов'я.
2. Основні риси права міст-держав Північного Причорномор'я та Приазов'я.
3. Державні утворення на території України часів Великого переселення народів.

Практичне завдання:

1. Проаналізуйте роль дослов'янських державних утворень на території України у національному державо- і правотворенні.
2. Використовуючи знання з курсу Історії держави і права зарубіжних країн, здійсніть порівняльний аналіз суспільно-політичного устрою полісів Північного Причорномор'я та Аттики.

Література до теми:

7, 27-34, 39, 40, 51

Змістовий модуль 2. Давньоруська держава і право.

Тема 3. Ранньофеодальна держава Київська Русь (VI - перша пол. XIII ст.)

Завдання для організації самостійної роботи:

Питання для самостійної роботи:

1. Охарактеризуйте процес формування державності у східних слов'ян. На які етапи його можна умовно поділити?
2. Охарактеризуйте процес перетворення органів суспільного самоврядування у слов'янських племенних союзах на державні органи?
3. У чому полягає наукова неспроможність норманської та пантюркської теорій походження державності у східних слов'ян? Якими факторами був зумовлений процес виникнення Давньоруської держави?
4. Розкрийте, у чому полягає основний зміст періодів консолідації, розвитку та занепаду Київської держави.
5. Здійсніть загальну характеристику суспільного та державного устроїв Київської Русі.

Методичні вказівки:

Могутня Київська Русь посідає значне місце у Всесвітній історії. Виникнення й розвиток Давньоруської держави обумовлювалось інтеграційними політико-економічними процесами внаслідок дії низки внутрішніх і зовнішніх чинників. Київська Русь являла собою центр об'єднання східнослов'янських народів. Це була удільна ранньофеодальна династична монархія на чолі з Великим князем. Відсутність кодексу престолонаслідування при сповідуванні принципу рівності усіх представників династії Рюриковичів, юридична невизначеність системи міжкнязівських відносин породжували взаємні претензії, що нерідко призводило до військових конфліктів.

Аристократичну тенденцію у державному устрої уособлювали боярська рада та міжкнязівські з'їзди (снеми). Вона, як і демократична інституція – віче, належно не розвинулася і не перетворилася на відповідні витоки парламентаризму. В процесі зміцнення феодалізму відбувся перехід з десятинної системи управління державою, що сформувалася з дружинної організації, на нову – двірсько-вотчинну. Судові функції здійснювали органи влади й управління, захищаючи насамперед інтереси вищих верств населення.

Студентам, спираючись на базу знань, отриманих з теорії держави і права, необхідно охарактеризувати форму правління, форму державного устрою та форму політичного режиму Київської Русі; при цьому звернути увагу на відмінності в політичному механізмі на різних етапах розвитку держави. Зробити порівняльний аналіз правового становища панівних верств суспільства, дати характеристику соціально-правового становища вільного населення Київської Русі, з'ясувати, в чому полягали особливості соціально-правового становища економічно залежних людей та які

правові механізми і в яких межах охороняли їхню особисту свободу. А також пояснити, кому належало право суду, на яких засадах була побудована судова влада на Русі.

Реферати:

1. Утворення стародавньої слов'янської держави Київської Русі: основні погляди та теорії, причини виникнення та занепаду.
2. Правління Володимира Великого та його реформи.

Практичне завдання:

1. Складіть схему організації влади й управління Давньоруської держави
2. Зробіть власні висновки щодо ролі віче та снемів (міжкнязівських з'їздів) в системі органів центрального управління.

Література до теми:

17, 27-41, 47, 49, 65, 68, 75, 84, 103

Тема 4. Галицько-Волинська держава та її право (XIII - друга пол. XIVст.)

Завдання для організації самостійної роботи:

Питання для самостійної роботи:

1. Як утворювалося та розвивалося Галицько-Волинське князівство? Розкрийте роль Данила Галицького у становленні та розвитку Галицько-Волинської держави.
2. Які відмінності спостерігаються у правовому становищі селянства. Чому в Галицько-Волинському князівстві не набуло поширення холопство?
3. Що сприяло бурхливому розвитку міст? Охарактеризуйте соціальний склад та правове становище міського населення.
4. Які характерні для Давньоруської держави риси державного устрою зберігалися в Галицько-Волинському князівстві? Які відмінності були притаманні його політичній організації, в чому полягали особливості державного управління. Розкрийте причини обмеження князівської влади та характер стосунків князя з боярською радою.
5. У чому полягали відмінності у джерельно-правовій базі Галицько-Волинського князівства? Які правові джерела регламентували організацію управління містами й селами, право успадкування та купівлі-продажу феодального землеволодіння, порядок передачі князями права експлуатації залежного населення, правове становище іноземних купців, розміри та форми повинностей міського населення?
6. Які особливості мали судова система та цивільно-правове регулювання у Галицько-Волинському князівстві?

Методичні вказівки:

Галицько-Волинське князівство стало продовженням традиції русько-українського державотворення на початковому етапі розвинутого феодалізму та характерної для нього феодальної роздробленості. На зламі історії воно не дало Польщі захопити західноукраїнські землі. Особливістю державного устрою було те, що галицько-волинські князі не мали широкої економічної й соціальної бази, а тому їх влада значною мірою обмежувалася боярством. Підґрунтям правової системи стало право Київської Русі. Основними джерелами права залишалися норми звичаєвого права й Руської правди. Давньоруське право розвинулося у князівському законодавстві. Наслідком впливу західноєвропейського середньовічного права стала поява в містах магдебурзького права, юрисдикції якого поки підлягали тільки іноземці. Вивчаючи тему, варто спиратися на знання історії держави і права зарубіжних країн, зокрема Середньовічної Європи. Студенти мають зробити порівняльний аналіз процесів державо-і правотворення в Київській Русі та Галицько-Волинському князівстві, спираючись на вплив на останнє західноєвропейського середньовічного права.

Реферати:

1. Роль Данила Галицького у становленні та зміцненні Галицько-Волинської держави .
2. Вплив розвитку феодального землеволодіння у Галицькому та Волинському князівствах на суспільно-політичний устрій Галицько-Волинської держави.

Практичне завдання:

Складіть схему органів влади й управління Галицько-Волинської держави. Поясніть чим обумовлювалося прискорене переростання десятичної системи управління у двірсько-вотчинну. Проаналізуйте склад, структуру, функції та компетенцію центральних органів державної влади, посадових осіб держави. Розкрийте структуру, функції та компетенцію органів місцевого управління. Поясніть причини та особливості запровадження магдебурзького права в західноукраїнських містах.

Література до теми:

6, 26-41, 63, 64, 82

Змістовий модуль 3. Україна у складі євроазійських державних утворень

Тема 5. Литовсько-Руська держава та її право, Українські землі у складі Речі Посполитої.

Завдання для організації самостійної роботи:

Питання для самостійної роботи:

1. Якими були історичні обставини входження українських земель до складу Великого князівства Литовського. Які існують погляди вчених на характер приєднання українських земель до складу Великого князівства Литовського?
2. Чим зумовлювався процес об'єднання Литви й Польщі? Розкрийте обставини укладання та зміст польсько-литовських уній. Поясніть, які наслідки польсько-литовські унії мали для українських земель.
3. Якими були наслідки проведення аграрної реформи (за Уставом на волоки 1557р.) для литовсько-руського суспільства
4. Як відбувався процес централізації Великого князівства Литовського?
5. Які зміни відбувалися в повноваженнях центральних органів управління – Великого князя, пани-ради, Вального сейму – і якими факторами вони були спричинені? Поясніть, як особливості розвитку князівства вплинули на формування центральних посад урядовців та розкрийте повноваження центральних урядовців Литовсько-Руської держави.
6. У чому полягає принципова різниця між Привілейними грамотами (Привілеї) та Земськими уставними грамотами? Яке їхнє призначення як джерел права? Які норми права вони містили?
7. Охарактеризуйте зміст Судебника Казимира IV Ягелловича та з'ясуйте, які правові відносини він регулював.
8. Поясніть, які причини зумовили кодифікацію права у Великому князівстві Литовському та за яких обставин було прийнято в 1529 році Перший Литовський статут.
9. З'ясуйте, який документ юридично оформив шляхтизацію суспільно-політичного устрою Великого князівства Литовського і в чому це проявилось?
10. Розкрийте зміст та значення Другого Литовського статуту 1566 р.
11. Охарактеризуйте розвиток цивільного права Литовсько-Руської доби. Які зміни відбулися в інститутах виконання зобов'язань, спадку, сервітуту та ін.?
12. Яким чином розвивалося кримінальне право Литовсько-Руської доби? З'ясуйте, яка тогочасна західноєвропейська кримінально-правова доктрина вплинула на литовсько-руське право, розкрийте її сутність, зробіть висновок, як це відбилося на правовій системі Великого князівства Литовського?
13. Пригадайте з попередніх тем, який характер, притаманний давньоруському праву, традиційно мав судовий процес. З'ясуйте, чи зберігався він на українських землях литовської доби?

Розкрийте зміст обвинувально-змагального процесу.

14. Які наслідки для українських земель мало утворення Речі Посполитої?

15. Як вплинули на соціально-правове становище духовенства та православної церкви Люблінська 1569 р. та Берестейська 1596 р. унії. Яку місію взяла на себе православна церква за умов посилення католицької експансії?

16. Розкрийте зміст правових актів та юридичних норм, в наслідок дії яких відбулося остаточне закріпачення селянства. До чого призводило посилення соціального, національного та релігійного гноблення, експлуатації українського селянства?

17. Які соціальні зміни характерні для жителів українських міст у період польського панування? Яких утисків зазнавали міщани-українці і в чому конкретно це проявлялося?

18. Назвіть і охарактеризуйте джерела права, що діяли на українських землях у період польського панування. Чому спочатку роль польського права у регуляції суспільного життя на українських територіях не була значною? З'ясуйте, які правові акти визнавалися основними джерелами діючого права, а які з часом відійшли на останні місця?

19. Що спричинило потребу у продовженні кодифікаційних робіт по виправленню та доповненню Другого Литовського статуту?

20. Чи правомірно стверджувати, що з прийняттям Третього Литовського статуту 1588 р. був завершений процес уніфікації правових систем на українських землях?

21. Як застосування магдебурзького права відбилося на соціально-правовому становищі міст та чи можна стверджувати, що магдебурзьке право в українських містах застосовувалося лише як зразок юридичного регулювання?

22. Охарактеризуйте процес розвитку зобов'язального та спадкового права.

23. Дайте характеристику шлюбно-сімейного права, зверніть увагу при цьому на характерні риси його розвитку та пережитки патріархальних відносин, які воно зберігало. З'ясуйте, які встановлювалися умову взяття шлюбу, та як врегульовувалися майнові відносини у випадку розриву шлюбу?

24. В чому полягав становий характер кримінального права, які кримінально-правові інститути розрізнялися в тогочасному законодавстві? Які зміни відбулися в суб'єктному складі злочину? Назвіть та дайте характеристику основних видів злочинів.

25. Які зміни відбулися в судово-слідчому процесі на українських землях польської доби? Який характер мав судовий процес? З'ясуйте, стосовно яких злочинів провадився розшуковий процес, в яких випадках слідство і суд були обов'язковими. Розкрийте призначення та функції адвокатів. Охарактеризуйте основні види доказів, що застосовувалися в процесі слідства та в судовому процесі.

Методичні вказівки:

Руйнація Давньоруської держави призвела до того, що її землі опинилися під зверхністю сусідніх держав, насамперед Литви й Польщі. Українські землі, які увійшли до складу Литовського князівства, помітно вплинули на його державно-правовий розвиток. Високим рівнем культури, сталими правовими формами й традиціями вони сприяли еволюції князівства в Литовсько-Руську державу. Вікові традиції української державності не переривалися, але в подальшому їхній розвиток обмежувався місцевим самоврядуванням. Литовсько-руське право багато в чому наслідувало й продовжувало давньоруське звичаєве право. Литовські статuti – видатні пам'ятки права литовського, українського та білоруського народів. За змістом, високим рівнем законодавчої техніки вони вважаються одними з найпрогресивніших на той час документів європейської юридичної думки. Студенти повинні звернути увагу на взаємний вплив руського і литовського права, на тенденцію формування на основі цього впливу литовсько-руської правової системи.

За Люблінською унією 1569 р. українські землі увійшли до об'єднаної держави Речі Посполитої і втратили залишки автономії. Українські території, що були захоплені Польщею, зазнавали відверто колонізаторських утисків та католицької експансії. Відбулися нові структурні зміни в українському суспільстві. В новий соціальний стан оформилась панівна верхівка, яка попри українську національну належність стала носієм польської державності, польського менталітету й

культури. Остаточо закріпачене й позбавлене особистих і майнових прав українське селянство потерпало від посилення феодального гніту магнатів і шляхти.

Незважаючи на вплив польської колонізації, на українських землях зберігався високий рівень власної правової культури. Функцію політичної репрезентації українського народу взяла на себе православна церква. У якості охоронця національних прав і традицій в українських містах виступають православні братства.

Студентам необхідно проаналізувати зміни, які відбулися в українському суспільстві з часів виникнення Речі Посполитої. Порівняти дві доби української історії: литовську та польську. Зробити відповідні висновки про долю українського народу за часів литовського панування та польського панування, враховуючи позитивні та негативні наслідки.

Реферати:

1. Литовські статuti та їх значення для розвитку українського права.
2. Копні суди на українських землях.
3. Утворення Речі Посполитої та його наслідки для України.
4. Суспільний лад та державний устрій в українських землях у кінці XVI- першій половині XVII ст.
5. Джерела та риси права на українських землях у складі Речі Посполитої.

Практичне завдання:

1. Письмово охарактеризуйте зміст Першого Литовського статуту, прийнятого у 1529 році, при цьому зверніть увагу на норми державного, приватного, кримінального та процесуального права. Поясніть, яке значення, на вашу думку, мало положення Статуту: «Всіх у Великому князівстві Литовському одним правом судити мають».

2. Складіть схему судоустрою в Литовсько-Руській державі до і після судової реформи середини XVI ст. Додайте до цього характеристику судових органів. З'ясуйте, у якому юридичному документі Великого князівства Литовського середини XVI ст. було встановлено елементи слідчого (інквізиційного) процесу. Охарактеризуйте зміст слідчого (інквізиційного) процесу та особливості його застосування на українських землях. Проаналізуйте призначення в суді представництва сторін. Розкрийте функції прокураторів (адвокатів). Охарактеризуйте види судових доказів.

3. Складіть схему судових органів на українських землях польської доби. Охарактеризуйте порядок створення, структуру та юрисдикцію земських, гродських, і підкоморських судів. Розкрийте характер діяльності та повноваження доменіальних та церковних судів.

Література до теми:

12, 19, 22-41, 29-41, 82, 90

Тема 6. Запорізька Січ, її військово-адміністративний устрій та право. Українська держава і право в роки Визвольної війни 1648-1654 рр.

Завдання для організації самостійної роботи:

Питання для самостійної роботи:

1. Якими були причини виникнення українського козацтва? Охарактеризуйте суспільну організацію та соціально-правове становище козацтва. Поясніть, у чому полягає унікальність козацтва як соціального явища.

2. Розкрийте соціальні джерела та засади формування Запорізької Січі. Зробіть власний висновок, що спричиняло розвиток Січі як антиурядової опозиції, робило її центром соціального незадоволення в українському суспільстві.

3. Охарактеризуйте військово-адміністративний устрій Запорізької Січі, звичаєво-правові засади формування органів влади й управління. Розкрийте призначення та повноваження загальної

військової ради, кошового отамана, січової старшини, куренних отаманів, паланкових полковників та інших посадових осіб Січі.

4. Розкрийте джерела та риси права Запорізької Січі. Яке джерело права мало на Січі універсальний характер та які відносини воно регламентувало?

5. Чому козацьке звичаєве право склалося переважно як право публічне? Розкрийте зміст публічного січового права та основні публічно-правові процедури.

6. Розкрийте риси цивільно-правового регулювання на Січі. Чому на Січі приватне право не набуло достатнього розвитку? Охарактеризуйте основний зміст та процедури приватно-правового регулювання на території Запорозьких Вольностей.

7. У чому полягала специфіка січового кримінального права? Що включало поняття злочину? Розкрийте види злочинів, що існували на Січі та дайте їм характеристику. Які специфічні склади злочинів існували на Січі?

8. Визначте мету та систему покарань, що діяла на Січі та охарактеризуйте основні види покарань. Поясніть, що спричинило суворість системи покарання та охарактеризуйте систему покарань, яка існувала на Січі.

9. Назвіть характерні риси січового процесуального права. Розкрийте особливості козацького судового процесу.

Методичні вказівки:

Поява козацтва відкрила у вітчизняній історії добу з новим змістом і складом. Вступ до січової громади передбачав взяття козаком на себе зобов'язання служити власному народу, виконувати певні військові обов'язки. Аналіз організації козацького самоврядування і судочинства дає підстави стверджувати, що тут відроджувалась українська державність. Система органів військово-адміністративної влади забезпечувала виконання властивих державі внутрішніх і зовнішніх функцій. Запорізька Січ являла собою військово-політичну організацію, автономне християнсько-демократичне державне утворення, що постало на руїнах княжої держави.

Універсальним джерелом права на Січі було козацьке звичаєве право, яке заперечувало феодалну залежність і станову нерівноправність, регламентувало процедури обрання старшини та здійснення судочинства, правила воєнних дій, порядок землекористування, визначало види злочинів і систему покарань. Запорозькі «права і вольності» передбачали вільний вступ до козацького стану будь-кого незалежно від станової чи національної приналежності, право участі в органах самоврядування, встановлювали рівність у праві власності на землю й сільськогосподарські угіддя, можливість займатися промислами й торгівлею.

Вивчаючи дану тему, студентам необхідно звертатися не тільки до творів вітчизняних авторів, але й зарубіжних, зокрема таких, як Леємерсьє-Келькеже Шарль, Меріме Проспер, Мартель Рене. Оскільки Запорізька Січ цікавила європейське наукове товариство, як унікальна військова організація з елементами державності та народовладдя, аналогів якої в європейському світі не існувало.

Реферати:

1. Запорізька Січ: військове утворення з першими ознаками державності на території України.
2. Козацьке звичаєве право як основне джерело права на Січі.

Практичне завдання:

1. Складіть схему судової системи, що сформувалася у Запорізькій Січі. З'ясуйте, який суд діяв у куренях та паланках, які судові інстанції розглядали справи про тяжкі злочини та злочини, скоєні військовою старшиною.

2. Підготуйте есе на тему: «Лицарі середньовіччя і козацька республіка».

Література до теми:

12, 16, 20, 26-39, 41, 52, 79, 94, 96, 113

Тема 7. Українська гетьманська держава і право (середина XVII - кінець XVIII ст.).

Завдання для організації самостійної роботи:

Питання для самостійної роботи:

1. Розкрийте процес створення Української національної держави.
 2. Які наслідки для України мав Переяславсько-Московський договір 1654р.?
 3. Яких змін зазнало українське суспільство у ході Визвольної війни 1648-54рр.
 4. Охарактеризуйте склад та соціально-правове становище «знатного військового товариства».
- Розкрийте процес формування, виникнення та подальшого зміцнення «українського панства».
6. Розкрийте характер змін у правовому становищі українського духовенства.
 7. Проаналізуйте, в чому полягало привілейоване становище козацтва після перемоги у національно-визвольній війні. З'ясуйте характер змін у соціально-економічному та правовому становищі рядового козацтва протягом ХУІІІ століття. Поясніть, чим обумовлювалася подальша диференціація козацтва та які фактори, на ваш погляд, спричинили його занепад.
 8. З'ясуйте, в чому полягали кардинальні зміни у соціально-правовому становищі селянства. Зробіть порівняльний аналіз правового становища селянства та козацтва.
 9. Охарактеризуйте зміни у соціально-правовому становищі населення міст. З'ясуйте, в чому їхнє правове становище наближалось до становища державних селян. Проаналізуйте, що спричинило похвалення міського життя із середини ХУІІІ ст. Розкрийте зміст та особливості цехової організації ремісничого та гільдійсько-купецького станів.
 10. На основі вивчення Березневих статей (1654 р.) проаналізуйте державний лад, що встановився в Україні-Гетьманщині.
 11. Чому основним джерелом права Гетьманщини було козацьке звичаєве право? Які суспільні відносини регулювали норми звичаєвого права? Розкрийте роль звичаєвого права в умовах обмеження української державності у ХУІІІ ст.
 12. Що спричинило кодифікацію українського права у ХУІІІ ст.? За яких умов була створена кодифікаційна комісія, якими були її склад та завдання? Які правові джерела було використано комісією для підготовки кодифікації українського права?
 13. Чому гетьманські статті вважають конституціями Козацько-Гетьманської держави. Розкрийте порядок укладання та основний зміст цих актів. У чому полягало обмеження автономії України?
 14. Яких змін за часів існування Козацько-Гетьманської держави зазнали галузі права: цивільне, родинне, кримінальне право та система покарань? Яка форма позовної заяви була встановлена за доби гетьмана Д. Апостола?

Методичні вказівки:

У результаті національно-визвольної війни 1648–1654 рр. була створена українська національна держава, яка отримала міжнародне визнання. Приєднання її до Московської держави прирікало Україну на поступове обмеження й ліквідацію її автономії. Співіснування демократичної у своїй основі української козацької держави й абсолютистсько-монархічної Росії було можливе лише як тимчасове об'єднання, як реакція на зовнішньополітичні фактори. Своєрідність державного ладу Гетьманської держави полягала в тому, що тут тісно переплітались демократичні й монархічні начала, в основу системи управління був покладений військово-адміністративний устрій. Характерним для України даного періоду є процес створення власної національної системи права. Важливе місце серед джерел права даного періоду належить гетьманським статтям, які були своєрідними конституціями гетьманської держави. Щоправда, вони дедалі більше обмежували саму державність Гетьманщини. Обмежувалась і сфера застосування гетьманського законодавства, яке все більше витіснялося законодавством царського уряду. Спроба власної української кодифікації права не набула завершеності і законодавчого оформлення через утрату Україною державності.

Вивчаючи тему, необхідно зрозуміти соціально-правові наслідки приєднання українських земель до Московської держави в результаті Переяславської ради 1654р. Вивчити умови, за якими був підписаний договір Б. Хмельницького з Московським царем, зробити певні висновки.

Проаналізувати зміни, які відбулися в українському суспільстві за часів існування Гетьманської козацької держави. Звернути особливу увагу на причини втрати Україною державності. Ознайомитися з Конституцією Пилипа Орлика, як першою конституцією у Європі.

Реферати:

1. Гетьманські статті – конституції Української гетьманської держави.
2. Конституція Пилипа Орлика: основні ідеї та можливості її реалізації як державного документа.
3. «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743): зміст та значення.
4. Іван Мазепа – гетьман зрадник чи гетьман патріот.

Практичне завдання:

1. Письмово здійсніть порівняльний аналіз правового статусу, складу та повноважень Генеральної та старшинських Рад в різні періоди існування козацько-гетьманської держави. З'ясуйте, зокрема, коли Генеральна Рада набула ознак органу прямого народовладдя, за яких умов вона набуває певних ознак вищого представницького органу та поясніть, чому вона не стала постійно діючим органом.

2. Складіть схему судоустрою Козацько-Гетьманської держави до і після судової реформи 1760–1763 рр.

3. З'ясуйте обставини укладання «Конституції П.Орлика» (1710 р.). Випишіть у зошит основні державно-правові ідеї, які містить ця важлива пам'ятка українського права. Поясніть, чи існували можливості її реалізації як державного документа та джерела права.

Література до теми:

5, 8, 9, 12, 16, 20, 18, 20, 26-42, 50, 57, 58, 67, 72, 79, 83

Змістовий модуль 4. Держава і право у XIX - поч. XXст.

Тема 8. Суспільно-політичний устрій та право на українських землях у складі Російської імперії (XIX - початок XX ст.).

Завдання для організації самостійної роботи:

Питання для самостійної роботи:

1. Якими факторами зумовлювалися зміни у суспільному устрої на українських землях у складі Російської імперії? Охарактеризуйте процес виникнення українського дворянства, який прошарок українського суспільства зазнав трансформації в новий клас – дворянство?

2. Проаналізуйте процес виникнення та розвитку на українських землях буржуазії. Розкрийте соціальну базу формування буржуазного стану.

3. На які категорії поділялося міське населення? Охарактеризуйте соціально-правове становище таких прошарків міського населення як міська верхівка, купецтво, міщанство.

4. З'ясуйте, в який період відбувався процес кількісного зростання робітничого класу, та в яких регіонах цей процес відбувався найбільш інтенсивно. Поясніть, в якому становищі знаходились робітники через відсутність фабричного законодавства. Коли вперше під впливом страйків робітників царський уряд був змушений вдатися до видання законодавчих актів, що регулювали трудові відносини?

5. Поясніть причини скасування кріпацтва та з'ясуйте, в чому полягала половинчатість селянської реформи 1861 р.?

6. Розкрийте, сутність та зміст селянської реформи 1861 р. Поясніть, який характер мало запроваджене в ході цієї реформи сільське й волосне самоврядування. Яке призначення мав інститут мирових посередників, та на які органи після скасування в 1874 р. цього інституту покладалися дані функції?

7. У чому полягали особливості проведення земської (1864 р.) і міської (1870 р.) реформ на українських землях?

8. Проаналізуйте причини та сутність судової реформи 1864 р. Розкрийте юрисдикцію, порядок створення й діяльності мирових судів, окружних судів та судових палат, повноваження та значення інституту присяжних засідателів. Охарактеризуйте функції запровадженої судовими статутами 1864 р. адвокатури.

9. Охарактеризуйте процес буржуазно-демократичних перетворень, до яких царизм змушений був удатися на початку ХХ ст. унаслідок революційних подій 1905-1907 рр.

10. Розкрийте зміст кодифікації права першої половини ХІХ ст. Охарактеризуйте джерела права, що діяли на українських землях у складі Російської імперії.

11. Розкрийте зміст кодифікації права першої половини ХІХ ст. Охарактеризуйте джерела права, що діяли на українських землях у складі Російської імперії.

12. Розкрийте процес розвитку галузей права: цивільного, родинного, кримінального права, цивільного та кримінального процесів.

13. Охарактеризуйте джерела права на українських землях у складі Австро-Угорської імперії.

14. Охарактеризуйте риси цивільного права й цивільного процесуального права, риси кримінального права й кримінально-процесуального права на українських землях у складі Австро-Угорської імперії.

Методичні вказівки:

У ХІХ ст. – на початку ХХ ст. державний лад і право на українських землях визначалися спільними для Росії й Австро-Угорщини процесами, центральний зміст яких полягав у кризі феодално-кріпосницьких відносин і проведенні буржуазних реформ. Відбулися суттєві зміни в суспільно-політичному ладі України, перш за все у правовому становищі селян. Було ліквідовано їх залежність від поміщиків, формально вони отримали особисті й соціально-економічні права. В умовах розвитку промисловості поява буржуазії та найманих працівників – пролетарів привели до зміни в соціальній структурі міст. На українських землях у складі Російської імперії унаслідок реформ 60–70-х років створювалися земські й міські органи місцевого самоврядування, запроваджувалася нова судова система і буржуазно-демократичні принципи судочинства. Однак ці зміни відбувалися із суттєвими обмеженнями й певним зволіканням, особливо на Правобережжі.

Подібні процеси були характерними й на західноукраїнських землях. Посилювалися буржуазні тенденції у розвитку правової системи. Нові кодифікації поповнили джерельну базу чинного на Україні права. Розвиток капіталістичних відносин зумовив появу фабрично-заводського та адміністративно-поліцейського законодавства. Аналогічно в Австро-Угорщині було створено нові кодекси, апробація яких відбувалася на західноукраїнських землях. Революційні події у Росії 1905–1907 рр., перша світова війна помітно вплинули на розвиток державно-правових інститутів. Царизм був змушений дещо змінити форму правління, проголосити, щоправда, обмежені, права й свободи. Однак це не змогло врятувати імперію від глибокої революційної кризи. Царський уряд і уряд Австро-Угорщини ігнорували прагнення народу України до самовизначення та національного відродження. Але ідеї української державності знайшли подальший розвиток у національно-культурному русі, діяльності українських політичних партій.

Студенти повинні зробити порівняльний аналіз соціально-правового становища українського населення у складі Російської та Австро-Угорської імперій, підготувати відповідну доповідь. Звернути увагу на процес становлення основ європейського права на західноукраїнських землях через модернізацію старої польської правової системи в Галичині.

Реферати:

1. Буржуазно-демократичні реформи (1860-1870 рр.) і перетворення (на поч.. ХХ ст.) та особливості їх проведення в Україні.

2. Собрание малоросійських прав 1802 р.: зміст та значення.

Практичне завдання:

1. Складіть порівняльну схему органів управління, що діяли на українських землях до реформ та в пореформений період. З'ясуйте, які зміни в систему управління внесли реформи 60-70 рр. XIX ст.

2. Складіть схему судових установ до і після судової реформи 1864 р.

3. Підготуйте доповідь на тему: «Соціально-правове становище різних верств населення в українських землях у складі Російської та Австро-Угорської імперії XIX – початку XX ст.: порівняльний аналіз».

Література до теми:

12, 26-41, 83, 92

Змістовний модуль 5. Відродження української національної держави і права. Держава і право України радянського і пострадянського періодів.

Тема 9. Відродження української національної держави і права.

Завдання для організації самостійної роботи:

Питання для самостійної роботи:

1. Які обставини та процеси зумовили утворення Центральної Ради? Ким був статус Ради на початку її функціонування?

2. Поясніть, який існував порядок діяльності Ради, та яким актом його було визначено. Охарактеризуйте процес становлення й зміцнення Центральної Ради як вищого владного органу в Україні.

3. Розкрийте основний зміст законодавчої діяльності Центральної Ради в дожовтневий період. Охарактеризуйте зміст та значення першого закону-декларації під назвою «Універсал до українського народу на Україні й поза Україною суцього» від 10 червня 1917 р. Розкрийте причини своєрідного компромісу Центральної Ради з Тимчасовим урядом проголошеного у Другому її Універсалі.

4. Розкрийте зміст та значення Третього Універсалу Центральної Ради, як першого у XX ст. українського державно-правового документа конституційної спрямованості.

5. Яке значення мало прийняття законів про державну символіку, мову, громадянство, національно-персональну автономію, законів соціально-економічного спрямування, зокрема Земельного закону, прийнятого 18 січня 1918р. У чому полягала суперечливість деяких законодавчих актів, прийнятих Центральною Радою?

6. Охарактеризуйте тенденції розвитку кримінального права.

7. Коли, за яких обставин та яким органом була прийнята Конституція УНР?

8. Яким чином прийшов до влади П. Скоропадський? Які точки зору на природу гетьманської влади існують в історико-правовій літературі. Дайте правову характеристику режиму Гетьманату. Розкрийте коло повноважень Гетьмана.

9. Охарактеризуйте державно-правовий статус Ради Міністрів, на яку Законами про тимчасовий державний устрій України покладалась функція організації і координації діяльності центральних відомств “по предметах як законодавства, так і вищого державного управління” Розкрийте склад, повноваження та порядок діяльності Гетьманського уряду.

10. Розкрийте здобутки Гетьманату в розвитку інституту державної служби, в зовнішньополітичній діяльності, у військовому будівництві.

11. Яким чином була реформувана судова система? Розкрийте порядок створення та юрисдикцію вищого судового органу Української держави, судових палат, окружних та мирових судів. Дайте загальну характеристику компетенції Міністерства юстиції щодо керівництва судочинством. Що спричинило зростання значення військових судів? Якими були компетенція й процесуальні особливості військово-судових установ?

12. Дайте загальну характеристику діяльності української прокуратури, нотаріату, правоохоронних органів Гетьманату, зокрема, розкрийте функції та повноваження Державної варти.

13. Які кроки гетьманська адміністрація зробила у законодавчому забезпеченні військового будівництва?

14. Що спричинило посилення каральної спрямованості законодавства Української держави. Дайте загальну характеристику законодавчим актам Гетьманату, що посилювали кримінальну репресію?

15. В яких умовах відбувся прихід до влади Директорії УНР? На основі вивчення Декларації Української Директорії від 26 грудня 1918 р.? Дайте правову характеристику Директорії як органу верховної влади та розкрийте її політичну платформу. Які погляди існували спочатку в Директорії щодо перспектив державного будівництва?

16. З'ясуйте державно-правовий статус Конгресу трудового народу, що відбувся 23-28 січня 1919 року. За яким принципом було скликано цей орган і які рішення він ухвалив? Які напрями державного будівництва було викладено в «Універсалі до українського народу», з яким звернувся Конгрес?

17. Які зміни відбулися у складі та характері діяльності Директорії з ускладненням воєнно-політичної ситуації.

18. Розкрийте історичне значення рішення про об'єднання «Західної Української Народної Республіки з Наддніпрянською Народною Республікою - в одноцільну, суверенну Народну Республіку».

19. Чим пояснюється створення та поширення Директорією надзвичайних судів. Охарактеризуйте склад, призначення, компетенцію та порядок судочинства військово-польових судів та надзвичайних військових судів. Які міри покарання вони застосовували? Який існував порядок виконання їхніх вироків?

20. Дайте загальну характеристику підготовленої наприкінці жовтня 1920 року проекту нової Конституції. З'ясуйте, які принципи були покладені в її основу. Якою державою мала стати Україна за цією Конституцією?

21. Які акти використовувалися у якості основних джерел цивільного права. Які зміни вносилися Директорією в цивільно-правову сферу, передусім, щодо право власності, зокрема, на землю? Розкрийте основні положення Закону від 8 січня 1919 р. «Про землю в УНР».

22. Якими обставинами, на вашу думку, пояснюється велика кількість законів, спрямованих на забезпечення виконання військової, хлібної та інших повинностей, вирішення низки поточних проблем?

23. З'ясуйте, які акти використовувалися у якості основних джерел кримінального права. Охарактеризуйте основні види злочинів. Поясніть, що спричинило посилення кримінальної репресії та ужорсточення покарань.

24. Охарактеризуйте склад, повноваження та порядок діяльності уряду ЗУНР – Державного секретаріату. Які організаційні структури створювалися в уряді з метою залучити до процесу державотворення національні меншини?

25. Яка підготовча робота проводилась УНРадою для скликання Установчих зборів (Сейму) та поясніть сутність встановленої Законом від 14 квітня 1919 р. національно-пропорційної системи виборів послів (делегатів) до Сейму.

26. З'ясуйте способи формування та комплектування правоохоронних органів ЗУНР. Розкрийте функції «народної міліції» та корпусу української державної жандармерії. Розкрийте функції адвокатури, прокуратури й нотаріату.

27. Які зміни відбулися у судовій системі відповідно до Закону від 21 листопада 1918 р. «Про тимчасову організацію судів і судової влади»?

28. Поясніть, до яких змін у вищих органах влади й управління призвело погіршення воєнно-політичної ситуації на початку літа 1919 року. Розкрийте зміст надзвичайних повноважень диктатора Є Петрушевича та характер діяльності новостворених органів управління - Колегії головноуповноважених й Військової канцелярії.

29. Дайте характеристику законодавству соціально-економічного спрямування. Чим можна пояснити тривалі зволікання з вирішенням земельної проблеми? Проаналізуйте ухвалений

УНРадою 14 квітня 1919 р. Закон про земельну реформу та пояснить, чому він спричинив загострення соціально-політичної ситуації.

30. До яких надзвичайних заходів вдавалася влада ЗУНР, щоб запобігти загрозі голоду?

31. Охарактеризуйте законодавчу діяльність у сфері охорони здоров'я, освіти, культури.

32. Які правові акти використовувалися в галузях цивільного, кримінального й процесуального права?

Методичні вказівки:

Виникнення Центральної Ради знаменувало початок нового етапу українського державотворення. Розпочавши свою діяльність як „представницький орган всієї української людності, вона перетворилася на найвищий законодавчий орган, центр політичного і державного життя України. Головним здобутком української революції на першому її етапі стало проголошення Української Народної Республіки, державний статус якої з «автономної частини майбутньої федеративної Росії» протягом листопада 1918 р. – січня 1919 р. піднісся до „самостійної, ні від кого незалежної, вільної суверенної держави українського народу. Характерними для процесу державного будівництва були широка національна демократія й гуманізм. Проте в розбудові УНР виявилися помилки й непослідовність, зокрема, що стосується реформування системи державного управління і місцевого самоврядування, формування національних збройних сил, створення власних судових і правоохоронних органів. Процес державного будівництва відбувався переважно правовим шляхом, супроводжувався прийняттям Центральною Радою універсалів та законів, якими визначалися головні напрями розвитку української демократії. Нормами конституційного права врегулювались важливі питання державного ладу та територіального устрою, громадянства, міжнародних відносин, державної символіки. Україна вперше проголошувалась незалежною, демократичною, парламентською державою, з поділом влади на законодавчу, виконавчу й судову. Громадянам надавались широкі права і свободи, була скасована смертна кара. Кожній нації, що мешкала на території України, гарантувалось право на національну автономію. Важливе місце посідали закони соціально-економічного спрямування. Було розпочато широкі соціальні реформи. Для українського законодавства даного періоду, є притаманною гуманістична спрямованість розвитку як державного, адміністративного, цивільного, трудового, так і судового й кримінального права.

Студенти мають ознайомитися з такими історичними документами, як: «Універсал до українського народу, на Україні й поза Україною сушого», II Універсал Центральної Ради, Основи тимчасового управління на Україні Тимчасова Інструкція Генеральному Секретаріатові Тимчасового уряду на Україні, III Універсал Центральної Ради, IV Універсал Центральної Ради, Земельний закон, Конституція Української народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР); зробити аналіз їх основних положень та занотувати у зошит.

Гетьманат, що проіснував менше восьми місяців, спочатку зміг здобути собі підтримку завдяки обіцянкам відтворити правопорядок. Залучивши представників соціально-економічної верхівки, чиновництва та військових, він спромігся розпочати створення центральних і місцевих органів управління, судової системи, правоохоронних органів та збройних сил. Було відновлено приватну власність на землю, створено умови для відродження козацтва, як соціальної опори гетьманату, зроблено перші кроки на шляху до розвитку національної освіти, науки і культури.

Але реальна влада в Україні значною мірою залежала від німецько-австрійського окупаційного командування, що не додавало популярності гетьманському режиму. Помилкою була спроба відновити стабільність шляхом повернення дореволюційного соціально-економічного устрою, насамперед на селі. Позитивним є прагнення законодавчого врегулювання суспільного життя.

Гетьманська влада припустилася ряду помилок у своїй діяльності, але були і певні здобутки. Студенти повинні, спираючись на вивчення правових першоджерел того часу, чітко розмежувати позитивні і негативні аспекти діяльності Гетьманату. Необхідно з'ясувати, чому Гетьманат протримався при владі так мало часу і чи були у нього шанси стати незалежним урядом незалежної України.

У 1917–1920 рр. відбувалась боротьба за українську національну державність. Директорія, яка прийшла до влади шляхом народного повстання, в умовах конфронтації політичних сил прагнула розробити компромісну програму дій. Тривалі коливання лідерів Директорії між соціалістичними і загальнодемократичними гаслами завершилися перевагою «антирадянської» орієнтації. Характерним в цей період було тяжіння Української держави до президентської республіки. Особливу увагу треба звернути на законодавчу діяльність Директорії, ознайомитися з основними нормативно-правовими актами того часу, проаналізувати їх основні положення та історичне значення.

Помітний слід у процесі розвитку української державності залишила Західноукраїнська Народна Республіка. Видатною подією стало урочисте проголошення 22 січня 1919 р. Акту злуки УНР і ЗУНР. До незаперечних здобутків ЗУНР слід віднести створення дійової системи органів влади й управління, боєздатної армії. В умовах громадянської війни та іноземної інтервенції право майже усіх режимів, що існували на той час, характеризувалося суперечливим поєднанням демократичних цінностей з потягом до авторитаризму гуманістичних ідеалів з узаконенням репресій проти політичних супротивників.

Студенти повинні звернути увагу на з'ясування історичних причин, які призвели до проголошення Акту злуки УНР і ЗУНР 22 січня 1919р. подумати над питанням, чому українці завжди прагнули об'єднати свої роздроблені землі, написати на відповідну тему есе.

Реферати:

1. Законодавча діяльність Центральної Ради: характеристика основних законодавчих актів.
2. Конституція Української Народної Республіки.
3. Історична постать Михайла Грушевського: його роль у відродженні української національної держави.
4. Одіозна фігура гетьмана П. Скоропадського: характеристика його діяльності як керівника держави.
5. Законодавство Гетьманату.
6. Національний переддепартамент України доби Директорії.
7. Утворення ЗУНР та її зовнішньополітична діяльність.
8. Проблема возз'єднання ЗУНР з УНР.

Практичне завдання:

1. Проаналізуйте документи, що визначали державно-правовий статус уряду України - Генерального Секретаріату. Розкрийте його склад, компетенцію та порядок діяльності. На основі співставлення «Основ тимчасового управління на Україні» від 3 липня 1917 р. та «Тимчасової інструкції Секретаріатові Тимчасового уряду на Україні» від 4 серпня 1917 р. охарактеризуйте суперечливість процесу становлення Генерального Секретаріату. З'ясуйте, яку назву отримав уряд України за ІУ Універсалом Центральної Ради.

2. Складіть схему центральних та місцевих органів влади й управління УНР. Проаналізуйте надбання та прорахунки Центральної Ради в організації місцевої влади і місцевого самоврядування.

3. На основі власного аналізу тексту Четвертого Універсалу Центральної Ради охарактеризуйте його зміст та історичне значення. Розкрийте обставини та наслідки проголошення незалежності УНР.

4. Складіть схему центральних органів влади й управління Української держави часів Скоропадського. Розкрийте повноваження цих органів.

5. Складіть схему органів місцевого управління Гетьманату, розкрийте повноваження губернських і повітових старост, земських начальників. Поясніть, на яких засадах будувалося територіальне самоврядування. Проаналізуйте причини та наслідки протистояння гетьманської місцевої адміністрації й органів місцевого самоврядування, що перебували під впливом опозиційних до Гетьмана українських політичних партій.

6. Ознайомтеся із текстом Закону від 2 червня 1918 р. «Про порядок складання законопроектів, внесення їх до Ради Міністрів, обговорення, затвердження їх та про форму і

порядок оголошення законів” та поясніть який встановлювався порядок законодавчої діяльності у відповідності до Закону.

7. Ознайомтеся із текстами законів, які регулювали питання захисту приватної власності, власності на землю, заснування банків, запровадження української грошової системи.

8. Проаналізуйте Закони «Про тимчасове верховне правління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці» та «Про Державну Раду Української Народної Республіки», ухвалені 12 листопада 1920 року та визначте основну тенденцію зміни державного устрою останнього періоду Другої УНР.

9. Ознайомтеся з Інструкцією МВС від 24 червня 1919 р. «Про тимчасову організацію влади на місцях». Випишіть у зошит її положення та охарактеризуйте місцеве управління після провалу експериментів з «трудовими радами».

10. Розкрийте у письмовому вигляді основні положення Закону від 8 січня 1919 р. «Про землю в УНР».

11. Складіть схему місцевих органів влади й управління. Охарактеризуйте порядок утворення, структуру цих органів та їхні повноваження відповідно до Закону від 16 листопада 1918 р. «Про адміністрацію Західноукраїнської Народної Республіки». Яким вимогам мали відповідати службовці державного апарату?

12. Ознайомтеся з текстами наступних законів: Закон від 21 листопада 1918 р. «Про тимчасову організацію судів і судової влади», Закон від 15 лютого 1919 р. «Про державну мову», Закон від 8 квітня 1919 р. «Про право громадянства Західної області УНР і правовий статус чужоземців». Поясніть їх основні положення та історичне значення.

13. Напишіть есе на тему: «Споконвічне прагнення українського народу об’єднати свої землі у єдину державу».

Література до теми:

2,13, 25-41, 48, 61, 62, 69, 78, 85

Тема 10. Радянська держава і право України.

Завдання для організації самостійної роботи:

Питання для самостійної роботи:

1. Якою була соціально-політична ситуація, що утворилася після Лютневої 1917 р. революції та повалення монархії в Російській імперії в Україні? Які особливості мав процес утворення робітничих рад у містах України?

2. Дайте характеристику соціально-політичній ситуації в Україні після жовтневого 1917 р. перевороту. Проаналізуйте ультимативні вимоги до Центральної Ради з боку Петроградського Раднаркому, що містились у радіотелеграмі, підписаній В. Леніним і Л. Троцьким 3 грудня 1917 р. та зміст Відповіді Генерального секретаріату від 4 грудня. Поясніть, до яких заходів вдалися більшовики, щоб усунути Центральну Раду.

3. З’ясуйте обставини проведення 11-12 грудня 1917 р. I Всеукраїнського з’їзду Рад та охарактеризуйте його рішення. Якого статусу набувала Україна за резолюціями з’їзду? Розкрийте склад та призначення обраного на з’їзді Тимчасового Центрального Виконавчого Комітету, та створеного ним першого радянського уряду – Народного Секретаріату.

4. Розкрийте зміст першої Конституції УСРР. Поясніть, в чому полягало завдання держави «диктатури працюючих і експлуатованих мас пролетаріату і біднішого селянства». Які встановлювалися обмеження у виборчому праві? З’ясуйте, які положення Конституції 1919 р. по-суті свідчили про тимчасовість існування УСРР?

5. Які судові органи створювалися за Постановою радянського уряду «Про введення народного суду» від 4 січня 1918 р., розкрийте їхню юрисдикцію та порядок діяльності. З’ясуйте, на розгляд яких позасудових та громадських органів передавалися спори із земельних, цивільних, трудових справ.

Розкрийте порядок створення та склад народних судів та губернських рад народних суддів у відповідності з Положенням РНК про народний суд від 26 жовтня 1920 р.

6. Охарактеризуйте порядок створення, склад та повноваження революційних трибуналів у відповідності з Положенням про революційні трибунали від 23 січня 1918 р. Охарактеризуйте порядок створення, склад та повноваження військових трибуналів у відповідності з Положенням про особливі військові трибунали від 11 грудня 1918 р.

7. Розкрийте призначення створеної за прикладом РСФРР декретом Тимчасового робітничо-селянського уряду України від 3 грудня 1918 р. Всеукраїнської надзвичайної комісії по боротьбі з контрреволюцією, саботажем та посадовими злочинами (ВУНК).

8. Охарактеризуйте процес створення у 1917 році радами робітничих депутатів загонів робітничої міліції та їх реорганізації у відділи міліції при військово-революційних комітетах. Розкрийте завдання та структуру штатної радянської міліції, створюваної у республіканському масштабі відповідно до декрету Тимчасового робітничо-селянського уряду України від 5 лютого 1919 р. Який орган у березні 1920 р. при НКВС УСРР було створено для керівництва радянською робітничо-селянською міліцією?

9. Охарактеризуйте основи радянського права та основні акти радянської влади 1917-1920 рр., якими вони закладалися. Яким актом на Україну поширювалася дія декретів РРФСР?

10. Розкрийте правові засади процесу широкої націоналізації, встановлення державної власності на засоби виробництва, монополії держави на продовольство та предмети попиту. З'ясуйте, в чому полягало втручання адміністративно-правового регулювання у сферу цивільно-правових відносин. Поясніть, які правові наслідки спричинило прийняття РНК УСРР декрету «Про скасування спадкування» від 11 березня 1919 р.

11. З'ясуйте, які акти російського радянського земельного законодавства використовувалися в Україні? Якими законодавчими актами УСРР скасовувалася приватна власність на землю, надра, води, ліси та передбачався розвиток колективних форм землекористування?

12. Розкрийте правові засади регулювання трудових відносин. Поясніть, що спричинило мілітаризацію підприємств та розкрийте зміст основних категорій мілітарного трудового права (загальна трудова повинність «трудова дезертирство», саботаж, натуралізація заробітної плати та ін.).

13. Охарактеризуйте основи шлюбно-сімейного права, започатковані декретами РНК УСРР від 20 лютого 1919 р. «Про організацію відділів записів актів громадського стану», «Про громадянський шлюб та про введення книг актів громадянського стану», «Про розлучення».

14. Які акти радянської влади використовувалися у якості джерел кримінального права?

15. Охарактеризуйте процедуру розгляду кримінальних та цивільних справ у народних судах за Тимчасовим положенням від 20 лютого 1920 р. Розкрийте особливості розгляду справ революційними трибуналами.

16. Які зміни в державному статусі УСРР відбулися внаслідок утворення Союзу РСР? Чому «Союз рівноправних республік», не змінюючи своєї федеративної форми, дуже скоро перетворився на жорстко централізовану державу, що мало наслідком фактичну ліквідацію державного суверенітету суб'єктів федерації?

17. У чому полягали призначення, функції та зміни в структурі прокурорських органів? Яким було завдання створеного замість Всеукраїнської надзвичайної комісії (ВУНК) Державного політичного управління (ДПУ)? Охарактеризуйте склад, призначення та повноваження Особливої наради ОДПУ.

18. З'ясуйте, які наслідки щодо централізації репресивно-каральної системи мало створення в 1934 р. НКВС СРСР. Який позасудовий орган та з якими повноваженнями було засновано при НКВС СРСР? Який статус мали створені республіканський та місцеві органи НКВС, які функціонували на підставі загальносоюзного положення? З'ясуйте, які неконституційні каральні органи були створені в обласних центрах в 1930 р. і в 1937 р. та яким був їхній склад. Поясніть, в чому проявлявся відверто репресивний характер їхньої діяльності як за спрямованістю, так і за процедурою.

19. Проаналізуйте причини, характерні риси та особливості проведення кодифікації права в УСРР в 20-х рр. Поясніть, які принципи та методи були покладені в основу кодифікаційних робіт. Розкрийте структуру та охарактеризуйте основний зміст кодифікованих законодавчих актів УСРР у 20-х роках.

20. Охарактеризуйте процес розвитку цивільного права, що був спричинений проведенням непу. Розкрийте основний зміст Цивільного кодексу УСРР 1922 р. та проаналізуйте зміни в цивільно-правовій регуляції, що були спрямовані на забезпечення безроздільного панування соціалістичної власності, зміцнення централізації і плановості народного господарства.

21. Розкрийте правові засади власності на землю та землекористування. Охарактеризуйте основний зміст Земельного кодексу УСРР 1922 р. та проаналізуйте зміст актів, спрямованих на створення видимості законності широкій кампанії розкуркулення на селі.

22. Охарактеризуйте інститути та норми сімейного права, які встановлювали умови взяття та реєстрації шлюбу, умови та процедуру розлучення, майнові й аліментні відносини подружжя, батьків та дітей, питання опіки та піклування тощо.

23. З'ясуйте, які зміни в трудове право внесла нова економічна політика. Дайте характеристику Кодексу законів про працю УСРР 1922 р. та змінам в трудовому законодавстві щодо робочого часу, та робочого тижня в 30-х рр. У яких основних формах нараховувалась заробітна плата, які заходи та санкції встановлювалися задля зміцнення трудової дисципліни та стимулювання праці?

24. Якими були завдання та основні інститути кримінального права? З'ясуйте, які види злочинів та міри покарання й заходи соціального захисту встановлювалися кримінальним законодавством? Наведіть аргументи на підтвердження тези про посилення кримінальної репресії протягом 20-30 -х років. Ознайомтеся із Законом від 7 серпня 1932 р. «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення суспільної (соціалістичної) власності».

25. Характеризуючи стан процесуального права, з'ясуйте, які демократичні принципи судочинства встановлювалися Кримінально-процесуальними та Цивільно-процесуальними кодексами. Поясніть, в чому полягала тенденція посилення втручання держави у справи громадян та до яких змін в процесуальному праві вона з часом призвела. Наведіть норми, що встановлювали застосування принципу аналогії закону в кримінальному праві, звужували право на захист. Розкрийте деформації кримінально-процесуального законодавства, наслідком яких стала фактична ліквідація демократичних засад судочинства.

26. Розкрийте стан розвитку виправно-трудоного права. Охарактеризуйте систему виправно-трудогих закладів, правила та режим утримання, заходи дисциплінарного впливу на засуджених тощо.

27. Який характер мала воєнна акція Радянського Союзу на західноукраїнських землях у вересні 1939 року та на території Бессарабії й Північної Буковини у червні 1940 року? Розкрийте правові засади, юридичну процедуру та наслідки приєднання Західної Волині, Східної Галичини, Північної Буковини й частини Бессарабії до складу УРСР.

28. Які структурні зміни відбулися в органах влади відповідно до Указу «Про воєнний стан» від 22 червня 1941 р.? Які напрями їхньої діяльності стали найважливішими? Охарактеризуйте основний зміст та особливості діяльності органів влади УРСР в період, коли територія України була окупована німецько-фашистськими загарбниками. Розкрийте процес відновлення діяльності Верховної Ради УРСР та місцевих рад на визволеній території України.

29. Які зміни відбулися у діяльності судових та правоохоронних органів відповідно до Указу «Про воєнний стан» від 22 червня 1941 р.? Охарактеризуйте порядок комплектування військових трибуналів, підсудність та порядок розгляду ними справ. Розкрийте призначення та компетенцію трибуналів військ НКВС.

30. На які адміністративні одиниці поділялася територія України в період німецько-фашистської окупації? З'ясуйте, що це були за одиниці та розкрийте характерні риси й відмінності управління та здійснення окупаційного режиму на цих територіях. Розкрийте характерні риси та особливості окупаційного режиму.

31. З'ясуйте обставини проведення у Львові 30 червня 1941 р. Національних зборів українців та проаналізуйте прийнятий ними Акт відродження Української держави. Яке основне завдання відновленої Української Держави визначав цей акт? Якою була реакція німецького керівництва на Акт відродження Української держави? Проаналізуйте інші спроби українських націоналістів щодо національно-державного будівництва.

32. Охарактеризуйте партизанський рух опору на окупованій Україні. Які місцеві органи радянської влади та судові органи відновлювалися на територіях, визволених від німців

радянськими партизанами та яким був характер діяльності цих органів? Розкрийте склад і повноваження партизанських судів та особливості розгляду ними справ і виконання вироків.

33. Проаналізуйте зміни у напрямках та формах боротьби ОУН за незалежну Україну після невдалих спроб використати німецько-фашистську окупацію для відновлення української державності. Охарактеризуйте діяльність Української повстанської армії (УПА), наведіть приклади встановлення у визволених нею місцевостях української цивільної та військової влади.

34. Розкрийте зміст правового режиму воєнного стану, що вводився Указом Президії Верховної Ради СРСР від 22 червня 1941 р. на усій території УРСР.

35. Охарактеризуйте зміни в цивільному праві, зокрема, що стосувалися майнових і немайнових прав громадян, термінів позовної давності, прийняття спадщини, порядку спадкування, визнання особи безвісно відсутньою чи померлою та ін. Поясніть, в чому полягало розширення прав господарських наркоматів та спрощення порядку передачі майна між державними підприємствами та установами.

36. Характеризуючи зміни, що відбувалися на потребу війни у земельному й колгоспному законодавстві, з'ясуйте його основні риси. Розкрийте зміст нормативно-правових актів щодо підвищення продуктивності праці та зміцнення трудової дисципліни в колгоспах, при цьому зверніть увагу на посилення примусово-репресивних методів виконання цих завдань.

37. Розкрийте зміни у сімейному праві, що посилювали охорону дитинства й материнства. З'ясуйте, зокрема, якими постановами союзного та українського урядів визначалися заходи по влаштуванню та наданню допомоги дітям-сиротам та розкрийте сутність цих заходів.

38. Охарактеризуйте зміни в процесуальному законодавстві, які торкалися переважно кримінально-процесуальної галузі (особливий порядок попереднього розслідування, розгляд справ воєнними трибуналами). При цьому особливу увагу зверніть на підсудність, порядок розгляду справ та опротестування вироків військових трибуналів.

39. У чому полягала реорганізація центральних органів влади і управління УРСР в період десталінізації?

40. З'ясуйте, які зміни відбулися в діяльності місцевих Рад депутатів трудящих. Охарактеризуйте правове становище місцевих органів влади відповідно до положень про обласні, районні, міські, районні у місті, селищні і сільські Ради депутатів трудящих, затверджених Президією Верховної Ради УРСР 31 травня 1957 р. При цьому особливу увагу зверніть на розширення повноважень і функцій Рад в соціально-економічному та культурному житті адміністративно-територіальних одиниць, підвищення ролі постійних комісій в місцевому управлінні тощо. Поясніть, які наслідки мав поділ у грудні 1962 р. обласних Рад за виробничою ознакою на сільські і промислові.

41. Охарактеризуйте зміни в судовій системі УРСР у період десталінізації. З'ясуйте, які завдання правосуддя та нові засади реформування судової системи були визначені Основами законодавства про судоустрій Союзу РСР, союзних і автономних республік від 25 грудня 1958 р. та Законом про судоустрій УРСР від 30 червня 1960 р. Розкрийте компетенцію, порядок створення та діяльності товариських судів відповідно до Положення про товариські суди Української РСР від 15 серпня 1961 р.

42. Охарактеризуйте завдання, права та обов'язки, форми і методи діяльності прокуратури, які визначало прийняте 24 травня 1955 р. Положення про прокурорський нагляд в СРСР.

43. Розкрийте причини та зміст реорганізації органів держбезпеки та внутрішніх справ після смерті Й.Сталіна у 1953 р. Який статус отримав створений в результаті цієї реорганізації Комітет державної безпеки (КДБ) при Раді Міністрів СРСР? Проаналізуйте зміни в органах внутрішніх справ в 60-х рр.

44. Поясніть, які загальнодержавні процеси спричинили потребу в усуненні деформації у правовій системі, посиленні демократичних тенденцій у розвитку права. З'ясуйте, якими актами була започаткована робота над другою кодифікацією права в Україні. Охарактеризуйте початок другої кодифікації радянського права.

45. Аналізуючи розвиток цивільного права, передусім зверніть увагу на акти, що були спрямовані на зміцнення права державної власності та «зближення» державної й колгоспно-кооперативної форм власності. Поясніть, які зміни відбувалися у цивільно-правому регулюванні

особистої власності, зокрема, в житловій сфері. Розкрийте структуру та основний зміст Цивільного кодексу УРСР 1963 р.

46. Проаналізуйте зміни, що відбулися у трудовому праві. Охарактеризуйте процес поновлення довоєнних норм, що регулювали трудові відносини, та подальшої демократизації трудового права пов'язаної з періодом десталінізації.

47. Охарактеризуйте розвиток колгоспного права та з'ясуйте, в чому виявилась його суперечливість. Розкрийте нормативні засади удосконалення організації і діяльності колгоспів у повоєнний період.

47. З'ясуйте, яких змін зазнала система органів влади й управління із прийняттям у 1977 р. та 1978 р. нових Конституцій СРСР та УРСР. Поясніть, який статус за цими Конституціями отримала КПРС та які державницькі функції закріплювалися за нею. Розкрийте негативні наслідки впливу авторитарної командно-адміністративної системи управління на суспільно-політичні процеси.

48. Охарактеризуйте державно-правовий статус, повноваження, структуру та порядок роботи Верховної Ради УРСР. Які зміни в кількісному складі та порядку її обрання внесла Конституція 1978 р. Розкрийте державно-правовий статус, склад, повноваження та порядок діяльності Президії Верховної Ради УРСР. Охарактеризуйте компетенцію і порядок діяльності Уряду республіки.

49. Розкрийте структуру місцевих органів влади за Конституцією 1978 р. та проаналізуйте зміни, які відбулися в їхньому складі, повноваженнях та порядку роботи. В чому полягало розширення прав і обов'язків місцевих органів влади?

50. Які зміни, спрямовані на удосконалення діяльності адвокатури, відбулися у відповідності до Закону «Про адвокатуру СРСР» від 30 листопада 1979 р. та Положення про адвокатуру УРСР від 1 жовтня 1980 р.

51. Охарактеризуйте призначення та компетенцію нотаріальних органів. З'ясуйте, які зміни в керівництві системою нотаріату відбулися із створенням у 1970 р. союзно-республіканського Міністерства юстиції. Розкрийте організаційно-правові засади діяльності нотаріату за Законом СРСР «Про державний нотаріат» від 19 липня 1973 р. та Законом УРСР «Про державний нотаріат» від 15 грудня 1974 р.

52. Розкрийте зміст та наслідки другої кодифікації радянського права в Україні.

53. Дайте характеристику адміністративному законодавству. Особливу увагу слід приділити характеристиці прийнятого у 1984 році Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення.

54. Проаналізуйте процес розвитку цивільно-правових відносин, що врегульовувалися нормами Цивільного кодексу 1963 р. Зверніть увагу на деяке розширення сфери цивільно-правового регулювання, що стосувалося зміцнення державної та суспільної власності, вдосконалення зобов'язальних відносин, охорони немайнових прав громадян, в тому числі, й судового захисту від посягань на їх честь і гідність.

55. Охарактеризуйте розвиток сімейного законодавства, що спрямовувалося на зміцнення сім'ї, захист інтересів матері і дитини, охорону здоров'я молодого покоління. Розкрийте основний зміст та структуру Кодексу про сім'ю і шлюб УРСР 1969 р.

56. Проаналізуйте процес подальшого розвитку трудового законодавства. Розкрийте основний зміст, структуру та значення Кодексу законів про працю УРСР (КЗпП УРСР) 1971 р. Також проаналізуйте прийняте 1983 р. законодавство, яке спрямовувалося на посилення боротьби з порушниками трудової дисципліни, прогульниками.

57. Охарактеризуйте Земельний кодекс УРСР 1970 р. З'ясуйте також, які загальносоюзні та республіканські правові акти, прийняті у 1970-х рр., слугували правовій регуляції раціонального природокористування та випишіть назви цих джерел у зошит.

58. Характеризуючи процес розвитку кримінального права, зверніть увагу на те, що в тексті статей щойно прийнятого у 1960 році Кримінального кодексу УРСР в досліджуваний період було внесено численні зміни і доповнення.

59. Проаналізуйте мету та види покарань. Поясніть, які наслідки мало домінування серед видів покарання покарань, пов'язаних з позбавленням волі. Охарактеризуйте процес розвитку виправно-трудоного законодавства. Розкрийте зміст, структуру та значення Виправно-трудоного кодексу УРСР 1970 р.

60. На основі аналізу норм Цивільного процесуального кодексу УРСР 1963 р. та Кримінально-процесуального кодексу УРСР 1960 р. дайте характеристику розвитку процесуального законодавства. З'ясуйте якими правовими актами у досліджуваній період запроваджувався подальший розвиток процесуального законодавства.

61. Як відбувався поступовий перехід влади від партійної номенклатури до державних органів, що обиралися парламентським шляхом. Охарактеризуйте процес виборів у травні 1989 р. народних депутатів та діяльності I з'їзду народних депутатів СРСР. Розкрийте значення запровадження інституту президентства в СРСР, як радикального повороту до реформування політичної системи.

62. Яке значення на шляху до суверенітету республіки мало прийняття 27 жовтня 1989 р. Закону УРСР «Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР». З'ясуйте, зокрема, які відбулися зміни у повноваженнях Голови Верховної Ради, складі Верховної Ради УРСР, термінах повноважень народних депутатів, виборчій системі.

63. Які наслідки мало проведення на нових засадах у березні 1990 р. виборів до Верховної Ради та місцевих Рад. З'ясуйте, коли вперше в історії України Верховна Рада почала працювати як парламентський орган.

64. Які наслідки мало прийняття під тиском демократичних сил 24 жовтня 1990 року Верховною Радою Закону «Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР», яким скасувалась стаття 6 Конституції про керівну роль Комуністичної партії. З'ясуйте, які основні засади побудови органів державної влади проголошувалися замість демократичного централізму (ст. 3) та як це вплинуло на діяльність політичних партій, громадських організацій і рухів. Які зміни відбулися в статусі та підпорядкування органів суду і прокуратури України?

65. Які зміни відбулися у структурі та функціях органів вищої виконавчої влади, що були введені Законами від 13 та 21 травня 1991 р. Які встановлювалися нові назви Уряду та голови Уряду УРСР?

66. У чому полягало значення прийнятих 5 липня 1991 р. законів УРСР «Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР», «Про Президента Української РСР», «Про вибори Президента Української РСР».

67. Які зміни й доповнення до Конституції УРСР, що стосувалися адміністративно-територіального устрою, системи і компетенції державних органів, були внесені Законом УРСР від 19 липня 1991 р. у зв'язку з результатами референдуму у Криму про створення Кримської Автономної республіки.

68. Яким чином відбувався процес переведення місцевих Рад із режиму єдиного державного керівництва в режим місцевого самоврядування за Законом УРСР від 7 грудня 1990 р. «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування».

69. Розкрийте основний зміст прийнятого 3 серпня 1990 р. Закону УРСР «Про економічну самостійність Української РСР». Охарактеризуйте зміст та значення для забезпечення реформування економіки України законів «Про власність» від 7 лютого 1991 р., «Про підприємництво» від 7 лютого 1991 р., «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. та ін.

70. Яким чином відбувалося реформування трудового законодавства? Які обставини гальмували розвиток цієї галузі.

71. Проаналізуйте зміни у законодавстві, яке регулювало соціально-культурну сферу, зокрема, закони «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 1 березня 1991 р., «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 р. Особливу увагу слід приділити Закону «Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 р.

72. Які зміни й доповнення у кримінальному законодавстві спричинило реформування суспільства й держави.

73. Як демократизація суспільного життя вплинула на розвиток процесуального законодавства.

Методичні вказівки:

Внаслідок встановлення радянської влади за зразком і підтримкою Росії в Україні утвердилась диктатура пролетаріату та найбіднішого селянства. Відбулася інтеграція більшовицької партії у владу, що стало визначальним чинником державного устрою. В умовах громадянської війни та іноземної

інтервенції, поряд з радянськими органами, утворювалися нелегітимні надзвичайні органи влади, органи захисту більшовицького режиму, які здійснювали функції оборони та придушення опору класових супротивників. Суцільна націоналізація економіки, проведення політики «червоноармійської атаки на капітал» призвели до широкого використання форм і методів позаекономічного державно-правового примусу. Основним призначенням радянського права було застосування суворої класової репресії, забезпечення воєнно-комуністичних заходів.

Тема вимагає уважного вивчення процесів становлення радянської влади в Україні, її законодавчого закріплення через нормативно-правові акти та систему новоутворених державних органів.

Демократизація державно-правового життя в період нової економічної політики мала вимушений характер і тривала недовго. Державність у Радянській Україні, яка з моменту виникнення була досить прозорою, зазнавала все більших обмежень. Утворення Союзу РСР, який у період сталінського режиму з «добровільного союзу республік» перетворився на жорстко централізовану державу, призвело до фактичної втрати Україною державного суверенітету. Відбувалося знищення політичної опозиції, зрощення партійної бюрократії з державницьким апаратом, встановлення режиму особистої влади вождя партії.

Загальнодемократичні принципи кодифікації законодавства 20-х років не відповідали потребам тоталітарної держави. Головною тенденцією розвитку права стала перевага загальносоюзного законодавства над республіканським. Конституція СРСР 1936 р. і Конституція УРСР 1937 р. надали Комуністичній партії статус «керівного ядра»; її рішення набули обов'язкової сили в державі і суспільстві. Репресивні органи СРСР та їх філіали в Україні, нехтуючи нормами права, застосовували нечуване насильство, жертвами якого стали мільйони людей.

Студентам необхідно зробити аналіз основних положень «нової економічної політики». Поставити питання, чому радянське керівництво вирішило поєднати капіталістичні принципи побудови економічної системи із соціалістичними, дати на нього відповідь з відповідними висновками. Визначити статус Комуністичної партії у радянській державі. З'ясувати, чому саме українське населення зазнало найбільшого знищення під репресивного режиму 30-х років.

Друга світова війна завдала Україні більше втрат і руйнувань, ніж будь-якій іншій країні Європи. У цій жакхливій бойні загинув кожен шостий її житель. Було зруйновано 714 міст і селищ, 28 тисяч сіл. Лише прямі матеріальні збитки, яких зазнала Україна в результаті окупації, становили 285 млрд карбованців у довоєнних цінах. Зміни державно-правового розвитку України відбувалися у річищі воєнно-політичних заходів СРСР, спрямованих на розгром ворога. Закономірністю функціонування державного механізму під час війни було ще більше посилення тоталітарно-централістських засад, здійснення владних функцій неконституційними надзвичайними та воєнно-політичними органами, в яких відбулося безпосереднє об'єднання партійного, радянського та військового керівництва. Значно зросла репресивно-каральна функція органів НКВС, військових трибуналів, прокуратури й суду. В умовах воєнного стану склалося своєрідне нормативно-правове поле з різними засобами стимулювання та примусу людей до військової та 662 трудової діяльності. Характерною рисою його розвитку було посилення кримінальної репресії. Окупаційний режим, встановлений фашистською Німеччиною та її сателітами на території України, передбачав знищення державності, масовий геноцид та економічне пограбування українського народу. Важливою складовою перемоги став рух опору проти німецько-фашистських загарбників. Невдалими виявилися спроби створення української державності на ілюзорних намаганнях ОУН заручитися підтримкою з боку фашистської Німеччини. Увібравши всі етнічні українські землі, УРСР, як складова Радянського Союзу, стала однією з переможниць у війні. Відбулося піднесення України – фундатора ООН на міжнародній арені.

Вивчаючи тему, особливу увагу варто приділити розгляду наступним питанням: приєднання Західної Волині, Східної Галичини, Північної Буковини й частини Бессарабії до складу УРСР; змінам у правовій та адміністративній системі в Україні під час окупаційного режиму; визвольній боротьбі ОУН(УПА), їхнім досягненням та прорахункам.

Тоталітарний режим, зміцнілий за роки війни, маючи за мету посилити свій вплив у повоєнному світі, втягнув країну у «холодну війну». Спрямування всіх матеріальних і людських сил на відбудову важкої та оборонної промисловості при занепаді розореного війною сільського

господарства призвело до нового голодомору в Україні. За формального повернення до конституційних засад у діяльності центральних і місцевих органів влади й управління домінували по суті адміністративно-командні методи. Створений у 30-ті роки репресивно-каральний механізм продовжував діяти. Спричинені скасуванням воєнного стану зміни у законодавстві мали обмежений характер. Процес демократизації державно-правового життя в період десталінізації характеризується спробами реорганізувати систему центрального і місцевого управління, радикальним виявом яких стала передача функцій господарського управління раднаргоспам. Посилились господарські й соціально-культурні функції місцевих Рад. Разом з тим поділ обласних Рад за виробничою ознакою призвів до негативних наслідків. Відбулося реформування судових і правоохоронних органів. Припинилися масові репресії й терор. Розпочалася друга кодифікація радянського права, яка сприяла удосконаленню правової системи. Характерною особливістю другої кодифікації законодавства в Україні було те, що вона розпочалася з кримінального та кримінально-процесуального права. Це свідчить про значну на той час роль кримінально-правового примусу як методу управління суспільством. Проте «хрущовські» реформи були непослідовними. Незмінними лишилися політичні й економічні основи держави. Країною, як і раніше, управляла партійно-радянська бюрократія.

Студенти, готуючи тему, повинні проаналізувати причини пом'якшення радянського режиму у повоєнний період. Необхідно поставити питання, чому відбулося розвінчання «культу особи Сталіна», дати на нього відповідь з урахуванням різних обставин (міжнародної обстановки, суспільної напруги, повоєнної розрухи).

Правове становище УРСР у складі СРСР, незважаючи на закріплену Конституцією 1978 р. суверенність, характеризується політичною, економічною та ідеологічною залежністю від союзного центру. В умовах абсолютної монополії КПРС на владу відбувалось зміцнення позицій партійно-радянської бюрократії. Посилилась централізація державного механізму, судових та правоохоронних органів. Зміцнення командно-адміністративної системи призвело до уніфікації законодавства, централізації законодавчого регулювання. В умовах панування бюрократичної номенклатури порушувалися права й свободи громадян, придушувались вияви пробудження національної свідомості українського народу.

Вивчення теми вимагає глибокого аналізу нормативно-правових актів різних галузей права (цивільного, сімейного, трудового, кримінального), системи судоустрою. Особливу увагу слід приділити аналізу норм Житлового кодексу УРСР 1983 р., який містив правовий механізм реалізації гарантованого Конституціями СРСР (1977 р.) та УРСР (1978 р.) права громадян на житло. Необхідно розкрити основні положення, структуру та значення кодексу.

Розпочата партійно-державним керівництвом СРСР на чолі з М. Горбачовим у 1985 році «революція зверху» була закономірною реакцією на глибоку соціально-економічну і політичну кризу, що охопила країну і суспільство. Курс на перебудову призвів до руйнування тоталітарної системи, викликав кардинальні зміни державно-правового характеру. Радикальна реформа соціально-економічної системи та суспільно-політичного життя країни потребувала правового забезпечення. Перехід підприємств на повний госпрозрахунок і самофінансування, розвиток ринкових відносин спричинили істотні зміни у цивільному й господарському праві. В цілому ж, реформування законодавства було непослідовним і суперечливим. Прийняття Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р., Акта про незалежність України від 24 серпня 1991 р., підтвердженого результатами Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р., знаменувало новий етап розвитку України як самостійної, суверенної держави.

Реферати:

1. Кодифікація радянського законодавства УРСР у 20-х роках.
2. Конституція УСРР 1919 р.: характеристика її основних положень.
3. Порівняльний аналіз конституцій УРСР 1919 р., 1929 р та Конституції УРСР 1937 р.
4. Цивільне та трудове законодавство СРСР 30-х років: адаптація до нього українського законодавства.
5. Конституція УРСР 1937 р.
6. Державний механізм масового терору в Україні.
7. Спроби відновлення української держави у 1941р.

8. Окупаційний режим загарбників.
9. Особливості судової системи УРСР періоду «десталінізації».
10. Конституція Української РСР 1978 року, її основні положення.
11. Розвиток державницьких ідей у програмних документах опозиційних організацій.
12. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990р.: передумови та наслідки її прийняття.
13. Законотворча діяльність Верховної Ради Української РСР 1990-91 рр.

Практичне завдання:

1. Дайте характеристику напрямам діяльності рад у містах України на прикладі Донецько-Криворізького басейна та в регіонах Півдня України, де вони діяли як органи влади. Зробіть відповідні записи у зошит.

2. Проаналізуйте зміни, що відбулися у кримінальному праві. З'ясуйте яким чином класова належність обвинуваченого впливала на вирок суду. Поясніть, на якій підставі в Україні у якості основного джерела кримінального права з серпня 1920 р. діяли «Керівні начала з кримінального права РСФРР». Розкрийте зміст положень цього документа. Наведіть аргументи, які підтверджують тезу про посилення в Україні кримінальних репресій. Занотуйте свої висновки у зошит.

3. Складіть порівняльну схему вищих та місцевих органів влади й управління України за Конституціями 1929 та 1937 років. Охарактеризуйте склад, повноваження та порядок їх утворення.

4. Складіть порівняльну схему судової системи за положеннями про судоустрої УСРР: а) 1922 р.; б) 1925 р.; в) 1929 р. та Законом про судоустрій СРСР, союзних і автономних республік 1938 р. Наведіть аргументи щодо значного посилення процесів централізації судової системи в 30-ті роки.

5. Здійсніть порівняльний аналіз Кримінальних кодексів 1922 р. та 1927 р. Наведіть аргументи на підтвердження тези про посилення кримінальної репресії протягом 20-30 -х років. Ознайомтеся із Законом від 7 серпня 1932 р. «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення суспільної (соціалістичної) власності».

6. У зошиті схематично занотуйте зміни в діяльності прокурорських органів, які відбулися із запровадженням воєнного стану на території України. Розкрийте спрямованість та особливості діяльності прокурорських органів на визволених від німецьких окупантів територіях. Проаналізуйте основні функції органів держбезпеки та НКВС на різних етапах війни та зробіть власний висновок, чому їхня діяльність мала відверто репресивний характер. Наведіть аргументи, що підтверджують цей висновок. Які нові напрямки діяльності органів міліції з'явилися в умовах війни?

7. На окремому листку проаналізуйте зміни, що відбувалися у сфері кримінального права. Наведіть аргументи на підтвердження того, що в умовах воєнного стану загальною тенденцією було посилення кримінальної репресії. Поясніть, як це проявилось у сфері державних та військових злочинів. Охарактеризуйте зміни в об'єктному складі злочинів та з'ясуйте, склад яких злочинів передбачав застосування колективних покарань. Дайте власне пояснення, чому поширення кримінальної репресії, посилення жорстокості покарань поєднувалося із поширенням застосування умовного засудження, відстрочки виконання вироку.

8. Напишіть есе на тему: «Степан Бандера – людина, що стала символом».

9. Підготуйте доповідь на тему: «Приєднання західно-українських земель до складу УРСР у 1939р. – позитивні та негативні наслідки для даної території».

10. На основі аналізу Указу Президії Верховної Ради СРСР від 19 лютого 1954 р. та Закону СРСР від 26 квітня 1954 р. у письмовому вигляді розкрийте правові засади передачі Кримської області із складу РРФСР до складу УРСР.

11. Підготуйте доповідь на тему: «Особливості «хрущовських» реформ: бажання змінити життя на краще чи утриматися якомога довше при владі».

12. Ознайомтеся із змістом прийнятих у 1981 р. законів «Про судоустрій УРСР», «Про вибори районних (міських) народних суддів УРСР», «Про порядок відкликання народних суддів і народних засідателів районних (міських) народних судів УРСР». На основі отриманих знань проаналізуйте структуру, склад та юрисдикцію судових органів та складіть схему судової системи України. Розкрийте порядок формування судових установ, при цьому з'ясуйте, яким чином було реалізовано принцип виборності суддів і народних засідателів.

13. Складіть схему органів прокуратури УРСР, визначте їх функції та повноваження. Поясніть, як відбувся процес завершення централізації системи прокурорських органів з прийняттям Конституції СРСР 1977 р. та Конституції УРСР 1978 р. З'ясуйте, якому органу Конституція УРСР 1978 р. надала право призначення Прокурора УРСР та прокурорів областей і затвердження міських та районних прокурорів.

14. Зробіть аналіз перетворень, що відбулися в системі органів внутрішніх справ та встановіть основну, на вашу думку, тенденцію, що відображала зміст цих перетворень.

15. Ознайомтеся з текстом Декларації про державний суверенітет України, що була прийнята Верховною Радою УРСР 16 липня 1990 р. Занотуйте її основні положення, розкрийте зміст та значення цього історичного документа для утвердження реального суверенітету України, розбудови незалежної Української держави.

16. Розкрийте зміст та історичне значення Акту про державну незалежність України, проголошеного 24 серпня 1991 р. позачерговою сесією Верховної Ради України, підтвердженого результатами Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р.

17. Зробіть аналіз наслідків загострення кризових явищ у законодавстві наприкінці перебудовного періоду, спричиненого протилежними підходами союзного центру та республік до проблеми верховенства законів. Наведіть приклади такого протистояння.

18. Ознайомтеся із текстами наступних законів: Закону УРСР «Про економічну самостійність Української РСР», прийнятого 3 серпня 1990 р., Закону «Про власність» від 7 лютого 1991 р., Закону «Про підприємництво» від 7 лютого 1991 р., Закону «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. У зошиті дайте характеристику їх основних положень, визначте значення даних законів для забезпечення реформування економіки України.

19. Зробіть аналіз змін законодавства, яке регулювало соціально-культурну сферу, зокрема, закони «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 1 березня 1991 р., «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 р. Особливу увагу слід приділити Закону «Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 р.

Література до теми:

3,10, 11, 14, 26-42, 43-45, 55,60,75,87, 89, 91,107-108

Тема 11. Розбудова та розвиток сучасної української держави і права.

Завдання для організації самостійної роботи:

Питання для самостійної роботи:

1. У чому полягав перехідний характер державного ладу України в пострадянський період?
3. Як відбувалося становлення українського парламентаризму?
4. Проаналізуйте процес становлення президентської влади. Розкрийте зміни в статусі та повноваженнях Президента України.
5. Які кроки були зроблені на шляху реформування виконавчих структур?
6. Які ускладнення супроводжували процес створення місцевих органів державної виконавчої влади. Розкрийте основні етапи цього процесу?
7. Розкрийте процес визначення головних державних символів України.
8. Які перші кроки розбудови суверенної правової Української держави позначилися на функціонуванні судових та правоохоронних органів?
9. У якій політичній ситуації укладався Конституційний договір між Верховною Радою та Президентом України. Розкрийте основний зміст та наслідки Конституційного договору 1995 р.?
10. Розкрийте причини «помаранчевої революції», її зміст та значення для державно-правового розвитку України.
11. Охарактеризуйте причини, зміст та значення конституційної реформи, зокрема, її першого етапу, пов'язаного з переходом від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської форми правління.

12. Розкрийте причини та основний зміст судової реформи, зокрема, зміни, внесені Верховною Радою України 21 червня 2001 р. до дванадцяти законодавчих актів, які регулюють діяльність судових органів і визначають їх повноваження, а також повноваження правоохоронних органів, та Законом України від 7 лютого 2002 р. «Про судоустрій України».

13. Якими шляхами здійснювалося цивільно-правове забезпечення реформування економічної системи? Охарактеризуйте структуру та основний зміст Цивільного кодексу України 2003 р. Розкрийте основний зміст та значення Господарського кодексу України 2003 р.

14. У чому полягали завдання та стан адміністративної реформи? Назвіть кодекси та закони, які на вашу думку містили певні питання адміністративно-правового регулювання.

15. Розкрийте характерні риси реформування трудового законодавства, що були обумовлені існуванням різних форм власності, потребою посилення законодавчого регулювання охорони праці, боротьби з безробіттям та соціального забезпечення в умовах ринкової економіки.

16. Охарактеризуйте завдання та напрями розвитку аграрного законодавства. Розкрийте структуру та основний зміст Земельного кодексу України 2001 р. Проаналізуйте завдання та характерні особливості розвитку екологічного права України.

17. Які зміни що відбулися в сімейному праві? Для цього, передусім, зверніться до аналізу нового Сімейного кодексу України, прийнятого 15 січня 2002 р. Крім того, поясніть, яким законом уперше в Україні на законодавчому рівні врегульовано питання попередження насилля у сім'ї та розкрийте основний зміст цього закону.

18. Які зміни відбуваються в житловому праві? Для усвідомлення цих процесів зверніться до основоположних вимог Конституції України щодо розвитку житлового законодавства.

19. Які фактори спричинили інтенсивний розвиток кримінального права та якими шляхами відбувалося реформування кримінального законодавства?

Методичні вказівки:

Розбудова незалежної Української держави – широкий багатоплановий процес, який відбувається в усіх сферах державного й суспільного життя. Необхідність проведення економічних реформ, утвердження демократії спричинили кардинальні зміни у державно-правовому розвитку. Історичною подією стало прийняття Конституції України, яка заклала підвалини для становлення України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави. Уперше державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Відбувається розвиток місцевого самоврядування. На часі подальший розвиток конституційного законодавства на ґрунті демократії і парламентаризму, проведення адміністративної реформи, удосконалення адміністративно-територіального устрою. Розпочата глибока реформа судової системи й судочинства. Діяльність судових і правоохоронних органів усе більше спрямовується на захист життя, здоров'я, прав і свобод громадян, власність, природного середовища, інтересів 843 суспільства і держави від протиправних посягань. Реформування правової системи ґрунтується на цивілізованих принципах і нормах права, що має сприяти утвердженню законності і гуманізму в суспільстві. Разом з тим, існує ще низка проблем, які законодавець має вирішити, щоб правова система Української держави повною мірою відповідала світовим стандартам.

Вивчаючи тему, особливу увагу необхідно звернути на зміни, які відбулися у процесі формування українського парламентаризму, президентської та судової влади, законодавстві країни. Студенти повинні ознайомитися з текстом Конституції України, прийнятої 28 червня 1996р., Законом «Про судоустрій України», змінами, внесеними до житлового права, екологічного права, сімейного права, кримінального права. Детально проаналізувати причини та наслідки «помаранчевої революції», зрозуміти чи, це дійсно була революція, чи -маніпуляція свідомістю та патріотизмом народу.

Реферати:

1. Правові наслідки проголошення України незалежною державою.
2. Конституція України 1996 р., характеристика її основних положень.

Практичне завдання:

1. Занотуйте у зошит структуру та зміст Конституції України 1996р. Зробіть власні висновки за питаннями: яке історичне значення мало прийняття Основного Закону України? чому, на ваш

погляд, прийняття Конституції України відбувалося в такий екстраординарний спосіб і чи вплинуло це на зміст Основного Закону?

2. Розкрийте зміни і доповнення до КК 1960 р., що вносились у перші роки незалежності України. Охарактеризуйте структуру, завдання та основний зміст нового Кримінального кодексу України, який набув чинності з 1 вересня 2001 р.

3. Підготуйте доповідь на тему: «Помаранчева революція» - крок до європейського розвитку чи «американська авантюра?».

Література до теми:

1; 2; 4, 26-33, 39, 40; 42, 46

6.4. Індивідуально-консультативна робота

Індивідуально-консультативна робота передбачає проведення індивідуальних та групових консультацій із студентами, які недостатньо засвоїли навчальний матеріал з курсу «Юридична деонтологія» (для студентів денної та заочної форми навчання), а також відпрацювання студентами пропущених занять та незадовільних оцінок (для студентів денної форми навчання).

VII. Форми поточного та підсумкового контролю

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Дослов'янські державні утворення на території України, їх місце та роль у вітчизняній історії, у національному праві та державотворенні.
2. Суспільно-політичний устрій Київської Русі.
3. Джерела та риси права Київської Русі.
4. Руська Правда – пам'ятка давньоруського права.
5. Особливості суспільно-політичний ладу та правової системи Галицько-Волинського князівства.
6. Правове становище України у складі Великого Князівства Литовського, її суспільний устрій та державний лад.
7. Литовські Статути та їх значення для розвитку українського права.
8. Джерела та основні риси права на українських землях у складі Речі Посполитої.
9. Запорізька Січ, її військово-адміністративний устрій та право.
10. Органи влади та управління Гетьманщиною у другій половині XVII ст.-XVIII ст.
11. Кодифікація українського права у XVIII ст.
12. “Права, за якими судиться український народ” 1743 р.: зміст і значення.
13. Гетьманські статті – конституції Української гетьманської держави.
14. Риси цивільного права та процесу Гетьманської держави.
15. Риси кримінального права та процесу Гетьманської держави.
16. Джерела та кодифікація права у першій пол. XIX ст.
17. Реформи другої половини XIX ст. в Росії та їх реалізація в Україні.
18. Судова реформа другої половини XIX ст. та її реалізація на Україні.
19. Джерела та риси права на українських землях у складі Російської імперії (кінець ХУІІІ – поч. ХХ ст.).
20. Утворення УНР. Законодавча діяльність Центральної Ради.
21. Українська держава та право періоду гетьманату П. Скоропадського.
22. УНР доби Директорії та її право.
23. Західноукраїнська Народна Республіка та її право.
24. Кодифікація радянського законодавства в УСРР в 20-х рр.
25. Порівняльний аналіз конституцій УСРР (1919 р., 1929 р.) УРСР (1937 р.).
26. Державний механізм масового терору в УСРР-УРСР.

27. Кодифікація радянського права в УРСР у 60-80-ті роки.
28. Судова система та правоохоронні органи УРСР у 60-ті-80 ті роки.
29. Риси розвитку законодавства УРСР у 70-ті-80-ті роки.
30. Правові наслідки проголошення України незалежною державою.
31. Конституція України 1996 року, характеристика основних положень.
32. Питання державного будівництва в Україні на сучасному етапі.
33. Реформування судової системи України на сучасному етапі.
34. Риси розвитку правової системи України на сучасному етапі.

Питання до екзамену

1. Розкрийте предмет та завдання Історії держави і права України. Назвіть та охарактеризуйте основні підходи до періодизації курсу.
2. Розкрийте суспільно-політичний устрій Скіфської держави. Охарактеризуйте джерела та риси права Скіфії.
3. В чому полягає принципова відмінність державного устрою античних полісів від Скіфії ? Охарактеризуйте суспільно-політичний устрій міст – держав. Розкрийте джерела та основні риси права античних полісів Північного Причорномор’я.
4. Коли і за яких умов утворилася Боспорська держава ? Охарактеризуйте процес її перетворення в царство. Розкрийте джерела та основні риси права Боспорської держави.
5. Охарактеризуйте процес формування державності у східних слав’ян. У чому полягав процес перетворення органів суспільного самоврядування у слов’янських племенних союзах на державні органи?
6. Якими факторами був зумовлений процес виникнення Давньоруської держави ? У чому полягає наукова неспроможність норманської та пантюркської теорій походження державності у східних слов’ян ?
7. Охарактеризуйте суспільний лад Київської Русі.
8. Дайте характеристику державного устрою Київської Русі. Розкрийте зміст і значення реформ Володимира Великого.
9. Охарактеризуйте систему судових органів Київської Русі.
10. Дайте загальну характеристику джерел права Київської Русі.
11. Охарактеризуйте структуру, зміст та значення Руської правди.
12. Розкрийте зміст права власності в Київській Русі. Які існували особливості захисту права власності різних прошарків суспільства за “Руською правдою”?
13. Охарактеризуйте розвиток зобов’язального права в Київській Русі.
14. Розкрийте зміст спадкового права в Київській Русі та відмінності у шлюбно-сімейному праві після прийняття християнства.
15. Охарактеризуйте поняття та види злочинів у Київській Русі.
16. Які види покарань застосовувалися за злочини в Київській Русі ?
17. Який характер мав судовий процес на Русі ? Охарактеризуйте основні процесуальні дії та судові докази.
18. В чому полягав вплив особливостей розвитку феодального землеволодіння на суспільно-політичний устрій Галицько-Волинського князівства.
19. Назвіть відмінності джерельно-правової бази Галицько-Волинської держави. В чому полягали особливості системи права Галицько-Волинського князівства ?
20. Охарактеризуйте вплив станової організації литовсько-руського суспільства на формування інститутів державної влади.
21. Складіть схему судових установ Великого князівства Литовського. Розкрийте зміст судової реформи середини ХУІ ст. Додайте до цього характеристику судових установ.
22. Охарактеризуйте джерела права Великого князівства Литовського. Розкрийте зміст Литовських Статутів та їх значення для розвитку українського права.
23. Охарактеризуйте процес розвитку державного та цивільного права Литовсько-Руської доби.
24. Охарактеризуйте поняття та види злочинів, систему покарань за русько-литовським правом.
25. Охарактеризуйте процесуальне право Литовсько-Руської доби.
26. Польсько-Литовські унії (XIV-XV ст.) та їх наслідки для України.

27. Охарактеризуйте джерела та риси права на українських землях польської доби.
28. Розкрийте систему військово-адміністративних органів та управління Запорозької Січі. Охарактеризуйте систему судів на Січі.
29. У чому полягали особливості правової системи Запорозької Січі? Розкрийте джерела та риси права Запорозької Січі.
30. Охарактеризуйте процес формування Української національної держави під проводом Б.Хмельницького.
31. Охарактеризуйте правовий статус Української гетьманської держави та форму державно-правових зв'язків України з Росією за договором 1654 р.
32. Розкрийте зміни у суспільному устрої Гетьманщини.
33. Охарактеризуйте форму та адміністративно-політичний устрій Козацько-Гетьманської держави.
34. Охарактеризуйте судоустрій Козацько-Гетьманської держави до і після судової реформи 1760-1763 рр.
35. Охарактеризуйте джерела права Козацько-Гетьманської держави. Поясніть, чому гетьманські статті вважають конституціями Козацько-Гетьманської держави. Розкрийте порядок укладання та основний зміст цих актів. В чому полягало обмеження автономії України ?
36. “Пакти та конституції законів і вольностей Війська Запорозького” (1710 р.): основні ідеї та можливості їх реалізації в Гетьманській державі.
37. Що спричинило кодифікацію українського права у ХУІІІ ст.? Розкрийте зміст і наслідки кодифікаційних робіт.
38. Охарактеризуйте збірник українського права 1743 р. “Права, за якими судиться малоросійський народ
39. Охарактеризуйте процес розвитку цивільного та цивільного процесуального права Козацько-Гетьманської держави.
40. Охарактеризуйте процес розвитку кримінального та кримінально-процесуального права Козацько-Гетьманської держави.
41. Розкрийте зміни в українському суспільстві в період входження до складу Російської імперії ?
42. Розкрийте сутність і основний зміст реформ другої половини ХІХ ст. та особливості їх проведення на Україні.
43. Охарактеризуйте порядок створення, діяльності та юрисдикцію судів за реформою 1864 р..
44. Охарактеризуйте джерела права, що діяли на українських землях у складі Російської імперії. Розкрийте зміст кодифікації права на українських землях у першій половині ХІХ ст.
45. Розкрийте процес розвитку цивільного та цивільного процесуального права на українських землях у складі Російської імперії.
46. Охарактеризуйте процес розвитку кримінального та кримінально-процесуального права на українських землях у складі Російської імперії.
47. Розкрийте джерела та риси права на українських землях у складі Австро-Угорської імперії.
48. Охарактеризуйте суспільно-політичний устрій на українських землях у складі Австро-Угорщини.
49. Джерела та основні риси права на українських землях у складі Австро-Угорщини.
50. За яких обставин утворилася Центральна Рада? Охарактеризуйте процес становлення й зміцнення Центральної Ради як вищого владного органу в Україні, а також інших центральних та місцевих органів влади й управління УНР.
51. У законодавчій діяльності Центральної Ради простежується два періоди. Розкрийте їх зміст і особливості.
52. Якою державою мала стати Україна за Конституцією УНР ? Розкрийте зміст та структуру Конституції УНР.
53. Яким чином прийшов до влади П. Скоропадський? Дайте правову характеристику режиму Гетьманату. Розкрийте повноваження центральних та місцевих органів влади й управління Української держави.

54. Як відбувався процес реформування судово-прокурорської системи та створення правоохоронних органів Гетьманату ?
55. Охарактеризуйте законодавство Гетьманату.
56. Дайте характеристику державного ладу УНР доби Директорії.
57. Охарактеризуйте правову систему Директорії.
58. Коли і за яких обставин виникла Західноукраїнська Народна Республіка? Охарактеризуйте державний устрій ЗУНР.
59. Охарактеризуйте законодавство ЗУНР.
60. Дайте правову характеристику процесу становлення радянської державності і права в Україні (1917-1920 рр.).
61. Які зміни в державному статусі УСРР відбулися в наслідок утворення Союзу РСР? Охарактеризуйте побудову за конституціями 1919 р. та 1929 р. центральних і місцевих органів влади й управління та їхні повноваження.
62. Охарактеризуйте судові та правоохоронні органи в УСРР 20-х рр.
63. Розкрийте причини та зміст першої кодифікації радянського права в Україні.
64. Розкрийте характерні риси права УСРР у 20-х рр.
65. Які зміни у державному устрої України характерні для 30-х років ? Складіть порівняльну схему центральних і місцевих органів влади й управління за Конституціями 1929 та 1937 рр. Розкрийте повноваження цих органів.
66. Охарактеризуйте систему судових, правоохоронних та репресивно-каральних органів в 30-х рр. У чому полягало посилення їх централізації.
67. Розкрийте основні положення Конституції УРСР 1937 р.
68. Визначте характерні риси цивільного, цивільно-процесуального права в Україні 30-х рр.
69. Визначте характерні риси трудового й колгоспного права в Україні 30-х рр.
70. Визначте характерні риси кримінального та кримінально-процесуального права в Україні 30-х рр. Розкрийте зміст актів, що були спрямовані на розгортання масових репресій.
71. Розкрийте правові засади приєднання Західної Волині, Східної Галичини, Північної Буковини та частини Бессарабії до складу УРСР.
72. Охарактеризуйте процес перебудови органів влади й управління на початку війни. Які зміни відбулися у діяльності судових та правоохоронних органів відповідно до Указу “Про воєнний стан” від 22 червня 1941 р.
73. На які адміністративні одиниці поділялася територія України в період німецько-фашистської окупації? Розкрийте характерні риси та особливості окупаційного режиму. У чому полягали спроби національно-державного будівництва в 1941 р.?
74. Які зміни у цивільному та цивільно-процесуальному праві відбулися під час війни?
75. Які зміни у трудовому та колгоспному праві відбулися під час війни?
76. Які зміни у кримінальному та кримінально-процесуальному праві відбулися під час війни?
77. Розкрийте характерні особливості державно-правового розвитку України у повоєнний період та період “десталінізації”.
78. Охарактеризуйте зміни в судовій системі та правоохоронних органах УРСР у повоєнні роки та період десталінізації.
79. Розкрийте причини, зміст та особливості другої кодифікації радянського права.
80. Які зміни відбулися у цивільному та цивільно-процесуальному законодавстві після війни та у період десталінізації? Охарактеризуйте Цивільний та Цивільний процесуальний кодекси УРСР 1963 р.
81. Розкрийте зміни у трудовому та колгоспному праві у повоєнний період та період десталінізації.
82. Розкрийте зміни у кримінальному та кримінально-процесуальному праві у повоєнний період та період десталінізації. Охарактеризуйте Кримінальний та кримінально-процесуальний кодекси УРСР 1960 р. Які тенденції характерні для розвитку кримінального права?
83. Розкрийте основні положення Конституції УРСР 1978 р.
84. Які зміни в органах влади й управління України відбулися за Конституцією УРСР 1978 р. На підставі яких законодавчих актів відбулося завершення централізації судових та правоохоронних органів. Охарактеризуйте цей процес.

85. Розкрийте риси адміністративного, цивільного, сімейного та житлового права в 70-80-х рр.
86. Охарактеризуйте розвиток трудового, земельного та природноресурсового законодавства в 70-80-х рр.
87. Охарактеризуйте розвиток кримінального та кримінально-процесуального права в 70-80-х рр.
88. У чому полягали зміни державно-правового статусу УРСР наприкінці 80-х – початку 90-х рр.? Якими законодавчими актами вони стверджувалися?
89. Охарактеризуйте зміни у законодавстві, що регулювало економічні, трудові та соціально-культурні відносини в період “перебудови”.
90. Які зміни у кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві були спричинені реформуванням суспільства й держави наприкінці 80-х – початку 90-х рр.?
91. Охарактеризуйте передумови та правові наслідки проголошення незалежності України. Розкрийте основні положення Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 р., історичне значення Акту проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р., Всенародного референдуму 1 грудня 1991 р.
92. Охарактеризуйте конституційний процес в незалежній Україні. Розкрийте основні положення Конституції України 1996 р. зі змінами за законом від 8 грудня 2004 р.
93. Охарактеризуйте процес державного будівництва в Україні на сучасному етапі.
94. Охарактеризуйте процес реформування судової системи України на сучасному етапі.
95. Розкрийте основні риси розвитку сучасного українського законодавства.

ІХ. Рекомендовані джерела інформації

Збірники документів і нормативних матеріалів

1. Конституція України - К., 1996.
2. Акт проголошення незалежності України. 24 червня 1991 р. – К., 1992.
3. Декларація про державний суверенітет України. Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 серпня 1990 р. – К., 1990.
4. Закони України. – К., 1996 – 2004.
5. Василенко М.П. Матеріали до історії українського права. –К., 1929.
6. Галицько-Волинський літопис. –Львів, 1994.
7. Геродот із Галікарнасу. Скіфія. Найдавніший опис України з У ст. перед Христом. – К., 1992.
8. Ділова документація Гетьманщини ХУІІІ ст.: 3б. док-тів. –К., 1993 р.
9. Документи Богдана Хмельницького 1648-1657 р. – К., 1961 р.
10. Законодавчі акти Української РСР. - К., 1963. – Т. 1-7.
11. Звід законів УРСР. –К., 1982-1986.
12. Історія держави і права України: Хрестоматія / За ред. Шевченка О.О. – К., 1996.
13. Конституційні акти України 1917-1920: Невідомі конституції України. – К., 1992.
14. Конституція УРСР. –К.,1978.
15. Літопис Руський. –К., 1990.
16. Літопис Самовидця. –К.,1971.
17. Повість минулих літ: Літопис. – К., 1982.
18. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. –К., 1997.
19. Саксонское зеркало. Памятник, комментарии, исследования / Отв. ред. В.М. Корецкий. – М., 1985.
20. Слюсаренко А.Г., Томенко М.В. Історія української конституції. –К., 1993.
21. Собрание Малоросійских прав 1807 г. –К., 1992.
22. Статут Великого княжества Литовского 1588 года. –Минск, 1989.
23. Статут ВКЛ 1529 года. –Минск, 1960.
24. Судебник Казимира. –Вильнюс, 1967.
25. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У 2-х т.– К., 1996-1997.

26. Хрестоматія з історії держави і права України: У 2-х томах / За ред. В.Д.Гончаренка. – К., 1997.

Підручники і посібники

27. Історія держави і права України: Підручник / За ред. А.Й. Рогожина. У 2-х ч. –К., 1996.
28. Історія держави і права України: Академічний курс: У 2-х ч. /За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина. – К., 2000.
29. Іванов В.М. Історія держави і права України: Навч. посіб. —К.: Атіка, 2003.
30. Іванов В.М. Історія держави і права України: Навч. посіб.: У 2 ч. – К.: МАУП, 2002–2003.
31. Іванов В.М. Практикум з історії держави і права України: Навч. посіб. —К.: МАУП, 2006.
32. Іванов В.М. Історія держави і права України: Навч. посіб. —К.: Атіка, 2007.
33. Іванов В.М. Історія держави і права України: Підручник —К.: МАУП, 2007.
34. Історія держави і права України: Навч. посіб. / За ред. А.С. Чайковського. –К., 2000.
35. Історія держави і права України: Курс лекцій /За ред. В.Г. Гончаренка. – К., 1996.
36. Історія українського права : Навч. посіб./ За ред. О.О.Шевченка. – К., 2001.
37. Кузьминець О.В., Калиновський В.С. Історія держави і права України: Навч. посібник. – К., 2002.
38. Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України: Навч. посіб. –К. 2001.
39. Музиченко П.П. Історія держави і права України: Навч. посіб. – К., 1999.
40. Музиченко П.П., Долматова Н.І., Крестовська Н.М. Практикум з історії держави і права України: Навч. посіб. – К., 2002.
41. Терлюк І.Я. Історія держави і права України: Навчальний посібник-практикум. – К., 1999.

Спеціальна та історична література

42. Алексеев Ю.М., Кульчицький С.В., Слюсаренко А.Г. Україна на зламі історичних епох: Державотворчий процес 1985-1999 рр. – К.,2000.
43. Бабий Б.М. Очерк развития правовых исследований в Украинской ССР. 1918-1984 гг. – К., 1984.
44. Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні (1917-1953 рр.) У 2 кн. – К., 1994.
45. Білокінь С.І. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР: Джерелознавче дослідження. (1917 – 1941 рр.). – К., 1999.
46. Бойко В.Ф. “Мала” судова реформа в Україні: необхідність, сутність, проблеми та перспективи. – К., 2002.
47. Брайчевський М. Конспект історії України. –К., 1993.
48. Винниченко В. Відродження нації. – Київ–Відень, 1920 (ч. I-III). - К., 1990.
49. Владимирский-Буданов М. Ф. Обзор истории русского права. – Ростов на Дону, 1995.
50. Володарі гетьманської булави. – К.,1995.
51. Гайдукевич В. Ф. Боспорское царство. –М – Л., 1949.
52. Голобуцький В. Запорозьке козацтво. – К., 1994.
53. Голод 1932 – 1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. – К., 1990.
54. Грабовський С., Ставроянні С., Шкляр Л. Нариси з історії українського державотворення. – К., 1995.
55. Грищук В. К. Кодифікація кримінального законодавства України. – Львів, 1992.
56. Грушевський М.С. Історія України-Руси: У 11 т., 12 кн. – К., 1991-2000.
57. Гуржій О.І. Право в українській козацькій державі (друга половина ХУІІ-ХУІІІ ст.). –К., 1994.
58. Гуржій О.І. Українська козацька держава в другій половині ХУІІ-ХУІІІ ст.ст. – К., 1996.
59. Дорошенко Д. Нарис історії України. У 2-х т. –К., 1992.
60. Іванченко Р. П. Історія без міфів: бесіди з історії української державності. – К., 1996.
61. Копиленко О. Л. “Сто днів” Центральної Ради. – К., 1992.
62. Копиленко О.Л., Копиленко М.Л. Держава і право України 1917-1920. – К., 1997.
63. Крип’якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. –К. 1984.
64. Кульчицький В.С. Державний лад і право в Галичині. – Львів, 1966.
65. Лашенко Р. Лекції по історії українського права. –К., 1998.

66. Лісовський, П. М. Суспільна риторика : навчальний посібник / П.М. Лісовський // Навчальний посібник – К. : Кондор, 2012. – 244 с.
67. Лісовський, П. М., Лісовська, Ю. П. Інтелектуалознавство : навчальний посібник / П.М. Лісовський, Ю.П. Лісовська // Навчальний посібник / за заг. ред. Курка М.Н. – К. : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2014 – 367с.
68. Лісовський, П. М., Лісовська, Ю. П. Персонологія: специфіка, структура, механізм // Навчальний посібник. – К. : ДП «Видавничий Дім «Персонал», 2015. – 420с.
69. П.М. Лісовський, Ю.П. Лісовська. Інтелектуалознавство. Навчальний посібник / П.М. Лісовський, Ю.П. Лісовська. – К : Кондор-Видавництво, 2017. – 250 с.
70. Лісовський, П. М., Лісовська, Ю. П. Персонологія: специфіка, структура, механізм: навчальний посібник. – К. : Кондор-Видавництво, 2016. – 314 с.
71. П.М. Лісовський, Ю.П. Лісовська. Безпекознавство: особистість, держава, суспільство (системний аналіз): навчальний посібник / П.М. Лісовський, Ю.П. Лісовська. – Київ : Кондор-Видавництво, 2017. – 368 с.
72. Лісовський, П. М. Військова психологія: методологічний аналіз: Навчальний посібник. / П.М. Лісовський. – Київ : Кондор-Видавництво, 2017. – 290 с.
73. Лісовський, П. М. Мудрість народів світу: Навч. посіб. / П.М. Лісовський. – Київ : Кондор-Видавництво, 2017. – 332 с.
74. Лісовський, П. М. Міжнародні відносини: ментальність, геополітика, глобалізація: Навч. посіб. / П.М. Лісовський. – Київ : Кондор-Видавництво, 2017. – 172 с.
75. Лісовський, П. М. Інформологія людина і всесвіт: Навч. посіб. / П.М. Лісовський. – Київ : Кондор-Видавництво, 2018. – 152 с.
76. Лісовська Ю.П., Лісовський П.М., Подоляка С.А. Правова держава: історія, теорія, методологія: навч.посіб. / Ю.П. Лісовська, П.М. Лісовський, С.А. Подоляка – К.: Видавничий дім «Кондор», 2018 – 348 с.
77. Лісовський П. М., Лісовська Ю.П Країнознавство: Навч. посіб. / П.М. Лісовський, Ю.П. Лісовська. – Київ : Кондор-Видавництво, 2018. – 264 с.
78. Лісовська Ю.П., Подоляка С.А., Лісовський П.М. Сучасне фінансове право: навч. посіб. / Ю.П. Лісовська, С.А. Подоляка, П.М. Лісовський. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. – 224 с.
79. Чехович В.А. Проблеми національно-державного будівництва України в роки непу. – Харків, 1995.
80. Шабульдо Ф.М. Землі Юго-Западної Русі в складі Великого князівства Литовського. – К., 1987.
81. Шевчук В.П., Тараненко М.Г. Історія української державності: Курс лекцій. – К., 1999.
82. Щербина П.Ф. Судебна реформа 1864 г. на Правобережній Україні.– Львов, 1974.
83. Юшков С.В. Русская Правда: Происхождение, источники, ее значение. – М., 1950.
84. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків: У 3-х т. – К., 1990 -1993.

